

et enim honor fieri tuis

et in superbia et in

proiecit in terra te. adiuuor

tuus et in superbia et in

in te. **x**

et in superbia et in

in te proiecit in terra te

et in superbia et in

et semite tue in qua inuis

et in superbia et in

in te in manu moysi

P. e. 219

~~Theologia~~
~~P. VI. 226~~
600

RESPONSIONES
SCRIPTÆ A PHI
LIPPO MELANTHO,

NE AD IMPIOS ARTICV
LOS BAVARICÆ IN
QVIVISIONIS.

VVITEBERGÆ

EXCVSÆ AB HÆRE
DIBVS GEORGII
RHAVV.

ANNO M. D. LVIII

RESPONSIONES
SCRIPSE A. R. H. N.
L. P. P. O. M. E. L. A. N. T. H. O.
H. A. D. I. M. P. I. O. S. A. R. T. I. C. O.
E. O. S. B. A. V. A. R. I. C. H. I. M.
C. A. S. T. I. O. N. I. S.

V. I. T. T. E. R. B. E. R. G. A.
E. X. O. V. I. S. A. A. B. H. A. R. E.
D. I. E. B. A. G. E. O. R. G. I. I.
M. D. C. L. V. I.
A. N. N. O. M. D. C. L. V. I. I.

RESPONSIONES SCRIPTÆ
A PHILIPPO MELAN-
THONE, AD IMPIOS ARTICU-
LOS BAVARICAE INQUI-
SITIONIS.

PRIMA QUÆSTIO.

Quid sit Ecclesia sancta?
Respondeo.

Ecclēsia in hac uita est cœtus amplectentium Euan-
gelium, & recte utentium Sacramentis, in quo fi-
lius Dei per ministerium Euangelij uerè est effi-
cax, & multos regenerat uoce Euangelij & Spiritu
sancto, & facit hæredes uitæ æternæ, Et sunt in eo cœ-
tu multi electi & alij non sancti, sed tamen de uera
doctrina consentientes.

Hæc definitio prorsus congruit cum descriptio-
nibus, quæ sunt in cap. 13. Matthæi de semine & de sa-
gena. Et hæc Ecclesia dicitur sancta in hac uita κατὰ
σωτηριον, quia uerè filius Dei in ea regnat, & multa
sunt membra sanctificata Spiritu sancto & electa.

Fit autem à principali nuncupatio, & membra
sanctificata usitatè nominantur uiua membra Ecclesiæ.
Alij non sancti nominantur mortua membra, si tamen
de uera doctrina consentiant. Possunt autem & sancti
habere aliquos errores, sed non euertentes fundamen-
tum, id est, articulos fidei, sicut Paulus inquit: Supra
fundamentum extruunt alij aurum, alij stipulas. Et
cœca ac infœlix arrogantia est, si putamus, nihil in no-

A ij bis

bis infirmitatis esse, nos nihil ignorare ac omniscios esse.

Quanta caligo fuit in Apostolis, qui quanquam post resurrectionem uiderant initia nouæ & æternæ uitæ, tamen somniabant regnum politicum, & multi uolebant retineri cultus Leuiticos. Et multa sunt impropriè dicta in scriptoribus pijs, ut uix quisquam etiam tam disertus & tam circumspectus est, ut ubique uitare possit ἀκυρολογία. Sicut apud Cyprianum multa horridè de satisfactionibus Canonicis dicta sunt, ut cum ait, Frustra absolutionem pronunciarì non seruanti ritum satisfactionis. Sed sancti sunt dociles, & cedunt recte monenti. De his dicit Paulus, infirmum in fide assumite. Comedens non abiciat non comedentem, Deus enim assumpsit eum. Qui autem palàm descendunt Idola, aut aliquem articulum fidei euertunt, ij non retinent fundamentum. Sicut Papistæ defendentes adorationem panis in circumgestatione, & mercatum Missæ. Item, Inuocationem mortuorum. Item, Delentes doctrinam de Fide gratis accipiente remissionem & reconciliationem. Tales blasphemi etiam si dominantur in Ecclesia, tamen nequaquam sunt membra Ecclesiæ, nec uiua nec mortua, Sed prorsus existimandi sunt esse anathemata, sicut Paulus inquit: Si quis aliud Euangelium docet, anathema sit.

Respondi igitur clarè, quid sit Ecclesia, & qui homines sint Ecclesia, & quomodo dicatur sancta. Iam dicamus de signis monstrantibus Ecclesiam, & quomodo sit uisibilis.

II,

Quæ

Quæ sunt signa monstrantia Eccle-
siam Dei?

Respondeo.

Signa tria sunt monstrantia Ecclesiam, necessaria & uniuersalia, Doctrinæ Euangelij incorrupta professio; usus Sacramentorum conueniens diuinæ institutioni; & obedientia debita ministerio Euangelij. De primo & secundo dicitur: Oues meæ uocem meam audiunt. Item, Fundamentum aliud poni non potest, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Item, Vna fides, unum baptisma. Et de omnibus simul dicitur 1. Cor. 1. Idem dicatis omnes, nec sint inter uos schismata, & sitis coagmentati eadem mente & eadem sententia. Item, Obedite præpositis uestris. Hæc tria signa sunt necessaria.

Sed Aduersarij deducunt homines ad alia signa, uidelicet ad politiam humana autoritate in Ecclesia constitutam. Dicunt signa esse Ecclesiæ, ordinem Episcoporum, Romani Episcopi primatum, & deinde successionem ordinariam Episcoporum, & similitudinem rituum, qui humana autoritate in Ecclesia instituti sunt. Hic breuis est responsio de Romano Episcopo & de alijs. Quantumcunq; amplificatur illa autoritas, tenendæ sunt hæc regulæ: Fugite idola. Item, Si quis aliud Euangelium docet, Anathema sit. Cùm igitur manifestum sit, Romanum Episcopum & agmen Episcoporum ipsi adiunctum defendere idola, & iniustam crudelitatem exercere ad delendam ueram doctrinam, necesse est ab eis dissentire. Sicut necesse fuit Apostolos dissentire & discedere à Iudaico Pontifice &

A iij

Leuis

Leuiticis Sacerdotibus, cum tamen notissimum esset, sacerdotium illud diuinitus institutum fuisse. Nec necessariam esse similitudinem rituum humanorum in uera Ecclesia, manifestum est ex illis dictis: Regnum Dei non est esca nec potus &c.

III.

An sit uisibilis Ecclesia?

Respondeo.

Veram Ecclesiam etiam in hac uita esse uisibilem coetum, sed non ut regnum Pontificium. Erat uisibilis coetus in Iudaea audiens Zachariam & Simeonem, Maria, Elisabeth, Ioseph, Anna, & alij multi, etiamsi dissenserunt a Phariseis et Sadduceis, qui ordinariam auctoritatem tenebant. Et quidem cum exercent saeuicium impij Pontifices in sanctos, manifestum est ueram Ecclesiam coetum uisibilem esse. Vult Deus agnosci filium in genere humano, sicut dicit: Hunc audite. Et uult ministerium Euangelij esse publicum & uisibile, sicut dictum est: In omnem terram exiuit sonus eorum. Et Dominus de uisibili Ecclesia loquitur, cum ait: Dic Ecclesiae. Nec fingimus Ecclesiam, quae sit Idea Platonica, sed antea diximus quae sit Ecclesia, et qui homines sint Ecclesia. Nec uult Deus doctrinam suam esse arcana Eleusinia. Ac adfirmamus nostros uisibiles coetus esse Ecclesiam Dei, in qua multos uere sanctos esse scimus, qui habent testimonia Spiritus sancti in confessione & supplicijs, etiamsi multi sunt admixti, qui sunt putrida membra, & in ipsis sanctis multae sunt infirmitates.

Contra

Contra uerò adfirmamus, Romanum Pontificem & eius satellites non esse Ecclesiam Dei, cùm manifestum sit, eos esse defensores Idolorum, blasphemos & parricidas. Credimus etiam ante hæc tempora fuisse multos sanctos rectè sentientes, etiamsi aliàs uera Ecclesia est frequentior, aliàs minus frequens, ut inquit Propheta: Nisi Dominus reliquisset nobis semen, uelut Sodoma essemus facti. Item, Etiamsi erit populus ut arena maris, tamen saltem reliquæ saluæ erunt. Item Dominus inquit: Nisi abbreviati essent dies illi, non fieret salua omnis caro. Et scripta extant multorum, quos apparet fundamentum tenuisse, ut Ambrosij, Augustini, Prosperi, Hugonis, Tauleri, VVesseli Gruningensis, VVesaliensis Concionatoris Moguntini, Hiltenij Isenacensis, & multorum aliorum, qui habebant auditores, qui erant cœtus uisibiles, & audiebantur ac adficiebantur supplicijs, ut Iohannes & Ieronymus Pragenses, & multi alij, etiamsi non erant cœtus uisibiles, ut pompa Pontificia, & erant disiuncti ab ordinaria potestate, ut nominant. Sed talis cœtus est uera Ecclesia, qualem describit Propheta: Reliqui mihi populum pauperem in terra, inuocantem nomen Domini. Item: Dabo eis Doctorem, & panem & aquam cū tribulatione. Est autē Ecclesia monarchia quod ad caput Christum attinet, Et Aristocratia quod ad ministros attinet & auditores, ut honesta schola.

Discernantur autem peccata ignorantia à blasphemijs. Erat ignorantia in Apostolis et multis sanctis, donec Christus resurrexit, de regno politico Messia, & de proferenda politia Mosaica. Hæc peccata remittebantur habentibus initia fidei. Sed postq̃ lux Euangeliij

gelij clarius sparsa est, Sacerdotes & Pharisei manifestæ
ueritati contradicentes blasphemi fuerunt, & habue-
runt peccata quæ non remittebantur. Iam igitur mani-
festum fuit discrimen ueræ Ecclesiæ & hostium Ecclesiæ
Dei, de quibus dicitur: Vos ex patre Diabolo estis.
Et 1. Cor. 16. Si quis non diligit Dominum Iesum, sit
Anathema, Maran Atha. Malachiæ 2. Et habuit filiam
Dei alieni, eradicabit Dominus uirum, qui ista facit, &
perdet magistrum & discipulum de tabernaculo Iacob.
Iactitent ergò nomen & exempla Ecclesiæ quantum
uolunt aduersarij, nos utraq; consolatione constantissi-
mè confirmemur, & quòd necesse sit agnitæ ueritati
obedire, quia blasphemia non remittitur, & quòd iam
patefactio errorum ostendit discrimen inter membra
ueræ Ecclesiæ & blasphemos, quos certum est non esse
membra ueræ Ecclesiæ.

III.

An credant firmiter & sine dubitatione, & do-
ceant, quod sancta Romana & Catho-
lica Ecclesia mandat credi &
præcipit?

Respondeo.

Non recipio hunc articulum, quia sunt insidiæ in
uerbo Romanæ Ecclesiæ. Etsi enim restrictio ad-
dita est, sancta Romana: tamen aduersarij intela-
ligunt Romanam Ecclesiam agmen Pontificium. Ideò
reijcienda est confusio Romanæ & Catholicæ Ecclesiæ.
Nam Pontificium agmen non est Catholica Ecclesia,
nec Romana Ecclesia est uniuersi orbis Ecclesia, nec
decreta

decreta Romanæ Ecclesiæ sunt uniuersalis Ecclesiæ decreta. Manifestum est Græcam Ecclesiam non prohibere Sacerdotum coniugium, ut faciunt Romani Pontifices. Manifestum est Græcam Ecclesiam extra monasteria, quæ recentia sunt, ne nunc quidem habere priuatas Missas. Manifestum est Græcam Ecclesiam ne nunc quidem habere circumgestationem & adorationem panis, qualem recens Pontifex Urbanus instituit. Decretum Romani Pontificis est: Romanum Pontificem habere summam auctoritatem iure diuino in Ecclesijs & in regnis. Id decretum nunquam Asia & Græcia receperunt. Est & insidiosa confusio in uerbis quæ faciunt primum mentionem Fidei, deinde præceptorum. Aliud enim est loqui de Fide, aliud de præceptis rituum humanorum. Adfirmamus autem perspicue & sine ambiguitate, nos credere omnes articulos Fidei comprehensos in Symbolis, Apostolico, Niceno & Athanasiano. Et extat de toto corpore doctrinæ confessio Ecclesiarum nostrarum, consentiens cum Catholica Ecclesia, uidelicet Symbolis & ueteribus probatis scriptoribus. In hac uera doctrina uerum Deum inuocamus, qui se patefecit misso Filio Domino nostro Iesu Christo, crucifixo & resuscitato, & colimus eum ijs cultibus, quos ipse præcepit, iuxta dictum: In præceptis meis ambulate. Et abhorremus ab omnibus fanaticis opinionibus, quæ pugnant cum Symbolis, & euertunt politicum ordinem, quales sunt opiniones Monachorum & Anabaptistarum. Fides autem qua amplectimur Symbola, nititur non auctoritate aut mandatis Ecclesiæ, sed perspicuo uerbo Dei, tametsi Ecclesiam Catholicam docentem pie audimus, & sinceræ uetustatis testimonia

B

confirma

confirmamur, sicut Paulus uult infirmos à firmioribus confirmari.

V.

An credant extra illam Ecclesiam nec salutem nec remissionem peccatorum esse, & quod omnes qui se scientes & uolentes ab ea se iungunt, sint damnandi ut Hæretici & Schismatici?

Respondeo.

DE Catholica Ecclesia concedo. De Pontificio agmine, quod ipsi nominant Romanam Ecclesiam, nego. Ut enim in Iudæa impij Pōtiffices, Zadducæi, & Pharifæi, etiamsi dominabantur, non erant Catholica Ecclesia Dei, quia non retinebant doctrinam Catholicæ Ecclesiæ Dei, uidelicet Prophetarum. Sed Zacharias, Simeon, Maria, Elisabeth, Ioseph, & horum auditores, quanquam pauci erant collati ad multitudinem hostium; tamen erant Catholica Ecclesia Dei, quia retinebant doctrinam Prophetarum. Ita hoc tempore Pontificij, cum sint hostes Euangelij, non sunt Catholica Ecclesia Dei, etiamsi dominantur & iactitant successionem ordinariam. Et unitas Catholicæ Ecclesiæ est consensus in fundamento, uidelicet in articulis Fidei, & mandatis diuinis, etiamsi qua est dissimilitudo in ritibus humanis. Quare adfirmamus, nos nec discedere nec discessisse à Catholica Ecclesia, quæ Symbola amplexa est, Apostolicum, Nicenū & Athanasianum, Nec à Patribus, Irenæo, Ambrosio, Augustino, Prospero

spero & similibus, etiam si qui ritus humani tunc alij fuerunt. Semper enim aliqua dissimilitudo rituum humanorum fuit. Sed à Pontificijs ut discederemus, necessaria causa est, quia scriptum est: Fugite Idola. Item, Si quis aliud Euangelium docet, Anathema sit. Item, Blasphemia spiritus non remittetur.

VI.

An credant Catholicam Ecclesiam apud hos esse, qui nunc aduersantur Romanæ Ecclesiæ, & Episcopis, qui præsunt ordinaria successione: An uero apud illos Christianos, qui nominantur Catholici, & retinent unitatem Ecclesiæ, obedientes uni Romano Pontifici?

Respondeo perspicuè, Ecclesias nostram confessionem amplectentes uerissimè esse membra Catholicæ Ecclesiæ Dei, & hoc tempore ueram Dei Ecclesiam, iuxta dictum: Oues meæ uocem meam audiunt. Et in his nostris cœtibus uerè sunt electi multi, iuxta dictum: Quos elegit, hos & uocauit. Et multorum confessio in supplicijs ostendit præsentiam Spiritus sancti. Ac doctrinam nostrarum Ecclesiarum congruere cum ueteris & purioris Ecclesiæ sententia, fateri necesse est eos, qui dextrè iudicant. Nec ideo nostræ Ecclesiæ non sunt membra Catholicæ Ecclesiæ Dei, quia in aliquibus est infirmitas & ignorantia aliqua, qui tamen retinent fundamentum,

B ij tum,

tum, & sunt dociles, nec oppugnant agnitam ueritatem, quia de infirmis scriptum est: Infirmos assumite. Item: Alius supra fundamentum extruit stipulas.

De altera parte Articuli distinguo. Certissimum est defensores Idolorum & errorum pugnantium cum mandatis diuinis & articulis Fidei, praesertim patefacta ueritate, non esse membra Catholicae Ecclesiae Dei. Tales nunc sunt Pontifices Romani & eorum satellites, qui agnitae ueritati aduersantur, & saeuiciam exercent in homines pios. Fuerunt autem ante hanc lucem Euangelij multi sub eis, ut Bernhardus, Bonauentura, & alij multi, qui etsi habuerunt contagia errorum, tamen de fundamento melius senserunt quam plerique alij. Taxarunt etiam crassos errores. Hos confugientes ad misericordiam, & deplorantes ignorantiam suam, fuisse membra Catholicae Ecclesiae, non negamus, ut etiam sub impijs Pontificibus & Pharisaeis scintilla uerae doctrinae in Nicodemo, Pharisaeo & alijs multis similibus fuit, qui dociles erant, & ueritatem quaerebant. Si qui nunc tales sunt exorta luce Euangelij, qui tamen infirmi sunt, hos hortamur, ut discant doctrinam patefactam, & uincant infirmitatem suam, nec suo exemplo stabiliant Idolorum cultus & errores, iuxta dictum: Fugite Idola.

VII.

An credant, sancta *ἁγία* Concilia in causis Fidei, quorum sententiae postea ab uniuersa Ecclesia receptae sunt, errasse? Et an liceat decreta eorum rursus in dubium uocare?

Respon-

Respondeo de secunda parte:

Sil quid ulla Synodus decreuit contra mandata diuina, seu contra articulos Fidei, necesse est illud decretum taxare. Vt cum proxima Tridentina Synodus decretum fecit; Hominem semper debere dubitare, an sit in gratia.

Huic impio decreto necesse est aduersari. Tollit enim articulum; Credo remissionem peccatorum, & doctrinam de hoc articulo in scriptis Prophetis & Apostolicis expressè traditam, ut in hoc dicto: Iustificati fide pacem habemus. Confirmatae sunt in Synodis inuocatio hominum mortuorum, satisfactiones & indulgentiae, & adoratio panis in circumgestatione. Item, Prohibitio coniugij. His manifestis erroribus contradici necesse est. Constat enim Synodos non condere nec abolere articulos Fidei, nec posse abolere ullum mandatum Dei. Semper igitur tenenda est Regula: Si quis aliud Euangelium docet, Anathema sit. Hac de secunda parte huius articuli satis sit dixisse. Sciunt enim omnes sani, hanc nostram responsionem ueram & firmam esse.

In priore parte Articuli mirificae sunt praestigiae. Interrogamur in genere, An sanctae Synodi Oecumenicae ac receptae errauerint? Hac generali interrogatione odia contra nos accendere student, quod uideamur omnes Synodos & omnia acta in Synodis reprehendere. Nos uerò palàm fatemur, oportere in Ecclesia iudicia esse, & adfirmamus multas pias Synodos fuisse, & profuisse Ecclesiae, & maximè optamus nunc in his dissidijs rectè constitui iudicium Ecclesiae. Sed

B iij

hoc

hoc quoque dicimus, Euangelium prolatum ex sinu
æterni Patris, & Legē Dei, qua uniuersam rationalem
creaturam sibi obligatam esse uoluit, non posse ab ulla
Synodo mutari aut aboleri, iuxta dictum: Verbum
Domini manet in æternum. Dicimus etiam, Syno-
dos nec regiam seu prætoriam potestatem habere. Cùm
ad politica iudicia adfertur dubitatio de lege aliqua,
Rex aut Prætor dubia uerba legis humanæ inter-
pretatur, & circumstantiam determinat. Hæc inter-
pretatio & determinatio ualet propter autoritatem re-
giam seu prætoriam, & parere necesse est, quia Deus
hac autoritate Magistratum armauit. Sed his politicis
iudicijs dissimilia sunt iudicia Ecclesiæ de doctrina.
Cùm est controuersia allata τῷ ἕκτου καὶ διαβοίας ad Syn-
odum, & pia Synodus pronunciat quam interpretati-
onem amplectatur, ualet sententia non propter auto-
ritatem ordinis, sed propter uerbum Dei, de quo p̄i
suam confessionem alijs ostendunt, & ex fontibus ipsis
docent, hanc esse perpetuam scripturæ Propheticæ
& Apostolicæ sententiam & non aliam. Narrant etiam
unde acceperint suam sententiã. Vt cùm Anabaptistæ
contendunt, pios non debere uti defensione iudicio-
rum, quia dictum sit: Si quis eripuerit tibi tunicam, re-
linque ei & pallium, Synodus pronunciat, hic non
prohiberi nec damnari iudicia, nec petitionem defen-
sionis in iudicio, quia alibi expressè & sæpe comproba-
tus est ordo politicus, & ex fontibus ostendit discris-
men iusticiæ spiritus seu æternæ, & ordinis politici. Ita
Synodi sententia est confessio p̄i cœtus, quæ est uera
& ualet propter fontes, necesse est enim Fidem nisi
uero Dei. Sed tamen Ecclesia audienda est, quæ
docet nos de fontibus, iuxta dictum: Nisi arassetis uis-
cula

tula mea non inuenissetis. Et quia aliqua Synodi lapsæ sunt, & omnibus temporibus homines labi possunt, ideo decreta Synodorum ad normam, id est, ad legem Dei & ad articulos Fidei conferenda sunt.

Fuit frequentissima Synodus Syrmienensis, ubi mutatum est uocabulum in Symbolo ὁμοούσιον, & supposita uox ὁμοίον. Hanc perniciosam mutationem rursus emendauerunt sancti propter testimonia Prophetica & Apostolica, non deterriti Synodi frequentia. Ut autem antea diximus, nos amplecti Symbola Apostolicum, Nicenum & Athanasianum: Ita expresse adfirmamus, nos amplecti omnium Synodorum decreta, cum his Symbolis congruentia, ut congruit Antiochena Synodus, quæ damnauit Samosatenum, & antecessit Nicenam annos 60. Ibi cum conuenissent multi, qui discipulos Apostolorum audierant, non addiderunt nouam interpretationem, sicut ambiguae legi rex aut prætor addit nouam determinationem. Sed testati sunt, à Iohanne hanc sententiam traditam esse, quòd λόγος ibi significet λόγος ὑπεσάρκωτος, Et protulerunt dicta de Filio ante assumptionem humanæ naturæ. Item dicta de eius omnipotentia: Ego uitam æternam do eis. Quæ enim esset audacia de re tanta nouam interpretationem gignere, & addere Deo coæternum filium, nisi antea hæc sententia in Ecclesia testimonijs Prophetarum & Apostolorum tradita esset? Docentur ergo & cōfirmantur p̄i talibus testimonijs, iuxta dictum: Et tu conuersus confirma fratres tuos.

Secuta est Nicena Synodus, quæ rursus testata est, hanc doctrinam propagatam esse ab Apostolis, & protulit dicta Prophetica & Apostolica.

Eadem

Eadem Synodus fecit decretum contra Nouatianos, & iussit recipi lapsos redeuntes ad pœnitentiam. Hæc quoq; Synodus tantum testis fuit de doctrina antea tradita. Quomodo enim auderent homines lapsis promittere reconciliationem, nisi uoluntas Dei expressa esset in scriptis Prophetis & Apostolicis? Allegabantur etiam exempla superiorum temporum: Receptus est Petrus, Iohannes adolescentem qui se adiunxerat latronibus recepit, Paulus recepit Corinthium incestum.

Congruunt cum Symbolis & Constantinopolitana Synodus, quæ à Theodosio seniore indicta fuit, Et deinde Arcadij tempore Synodus Ephesina. Item Martiani tempore Chalcedonensis, in quibus doctrina de duabus naturis in Filio recitata est, quæ cum Symbolis congruit.

Fuit & pia Synodus Gangrensis contra superstitiones Monachorum congregata, qui damnabant coniugia, & prohibebant quosdam cibos, & relicta communi congregatione in administratione Sacramentorum seorsum conueniebant, quia nolebant interesse ministerijs Pastorum, qui erant mariti. Deniq; scimus fuisse multas pias Synodos & utiles Ecclesiæ, & Deo gratias agimus, quòd subinde aliquas Synodos rexit ad emendationem errorum.

Sed fuerunt aliæ congregationes, quarum etiam fuit magna frequentia, in quibus facta sunt decreta contraria Symbolis, ut in Arimino et Syrmio tempore Constantij, Vbi decretum est, ut pro ὁμοῶσι deinceps legeretur ὁμοιοι, quòd partes dissentientes uiderentur hoc cothurno coniungi posse. Id gratum fuit Imperatori.

tori. Talia exempla ostendunt posse errare Synodos,
& decreta earum conferenda esse ad normam, quæ ne-
quaquam est ambigua aut mutabilis, uidelicet ad scri-
pta Prophetica & Apostolica, & Symbola. Ideo Syno-
dorum decreta cum hac norma pugnantia taxare ne-
cesse est, Quale est Synodi Constantiensis decretum,
quod unam partem Coenæ Domini populo adimit.
Sic & de cæteris impijs decretis, qualia multa in proxi-
ma Synodo Tridentina facta sunt, iudicandum est.
Hæc de Synodis hoc loco breuiter respondeo.

VIII.

An credant in sancta Catholica Ecclesia sep-
tem Sacramenta esse, Et, an credant ea esse
efficacia & certa signa gratiæ?

Respondeo.

NEgo esse septem illa, quæ Papistæ numerant.
Nam ritus Papisticus unctionis, qui nunc in usu
est, est manifesta impietas. Consecrationes olei,
quæ nunc fiunt, sunt similes Magicis. Additur item
Inuocatio hominum mortuorum. Hæc expressè dam-
namus. Falso autem citantur exempla Apostolorum,
qui adhibebant olea ad curationem morborū. Nunc
fingunt unctione tolli peccata, & manifestum est, huic
ritui unctionis non esse adiunctam promissionem gra-
tiæ.

Ritus Confirmationis, quem retinent Pontifici, **C**
prorsus inane spectaculum est, nec mandatum Dei
nec promissionē gratiæ adiunctam habet. Cum autem
Sacra

Sacramenta nominentur actiones à Deo institutæ, ut sint testimonia promissionis gratiæ, ideoq; habeant adiunctam promissionem, adfirmo hæc duo, Baptismum & cœnam Domini esse Sacramenta. Si quis etiam Absolutionem uult nominare Sacramentum, non repugno, Quia promissio addita est: Quorum remiseritis peccata &c. De effectu autem planè dico, In adultis fidem propriam in usu Sacramentorum necessariam esse, qua singuli sustentent se promissione gratiæ, & insipientes testimonium illud confirmentur, ac statuunt, non propter hanc obedientiam dari gratiam, sed gratis propter Filium Dei, iuxta dictum: Iustificamur autem gratis per redemptionem quæ est in Christo Iesu per fidem.

Expresse autem deliramentum Pharisæicum damno, quod dicit, per Sacramenta ex opere operato, sine bono motu utentis, dari gratiam,

DE IX. ARTICULO, QUI
loquitur de Transubstantiatione, Et de tribus sequentibus, qui loquuntur de adoratione, simul respondeo.

Cum uera Sacramenta in Ecclesia sint actiones institutæ à Deo, & nulla creatura possit talem actionem instituere, cui sit addita promissio gratiæ, seu rem ad quam fiat adoratio, manifestum est nihil habere rationem ueri Sacramenti extra usum institutum, Ut si quis circumferret aquam Baptismi, & diceret, ibi inclusum esse Spiritum sanctum, & iuberet fieri adorationem ad illam aquam, Ibi prorsus esset Idoli cultus.

Eodem

Eodem modo dico expresse de Papistica adoratione panis, quam exercent extra usum, in sua oblatione, repositione, & circumgestatione. Et adfirmo hanc manifestam Idolatriam causam esse necessariam, cur reslinquendæ & fugiendæ sint ipsorum congregationes, iuxta dictum: Fugite Idola.

Scriptum est in Daniele de Antiocho: Deum Maozim colet auro & argento, Vbi non dubium est, significari id quod tunc fecit Antiochus, uidelicet, Idoli adorationem, quod collocarat Antiochus in templum ueri Dei. Etsi autem cur Daniel usus sit adpellatione Maozim, disputatur, tamen soni uicinitas congruit ad nomen Maza, quod est panis seu cibus. Et cum Antiochus sit typus Antichristi, cogitent pij, multa Idola in colluue Pontificia coli uentris causa, inter quæ etiam est deprauatio Cœnæ Domini. Hæc dico, ut cum obijcitur nobis quod Schismatum autores simus, pij se confirmet & consolentur hac cogitatione, quod mandato diuino cogamur Idola fugere.

Constituta hac firma sententia, quod nihil habeat rationem Sacramenti extra usum institutum, Responsio perspicua est ad Interrogationem sedecimam, in qua Articulus quærit: Quæ sit sententia horum uerborum: Hoc facite ad mei recordationem. Respondeo, Præcipit ut hoc faciamus quod institutum est, scilicet, Accipite, manducate, bibite ex hoc omnes. Nulla syllaba ibi legitur de oblatione & alijs spectaculis, sed Sumptio instituitur, & ita instituitur, ut fiat recordatio mortis & resurrectionis Christi, & beneficio

C ij

beneficio

beneficiorum eius, quod intelligatur de publica & priuata recordatione, sicut hæc uerba docent: Quotiescunq; hoc facitis, mortem Domini annunciate. Nescium publicæ & honestæ cōgregationis esse hanc summptionem Filius Dei uoluit. Et quidem in Paulo dulcis promissio addita est: Donec uenerit. Significat enim mansuram esse Ecclesiam, donec Filius Dei ueniet ad manifestum iudicium, & uelut triumphans abijciet omnes hostes suos in æternos cruciatus, & adducet Ecclesiam lætam & triumphantem ad æternum patrem. Hæc consolatio de duratione Ecclesiæ p̄ijs grata est, & inuitare nos debet, ut libentius adiuuemus conseruationem instituti ministerij. Complectitur autem publica recordatio doctrinam uniuersam de Filio Dei, & de eius beneficijs, de applicatione beneficiorum, de remissione peccatorum, de fide. Deinde & publicam inuocationem & publicam gratiarum actionem, unde nomen est *εὐχαριστία*. Sit autem & priuata recordatio, quæ complectitur eadem, quæ recensui in publica recordatione.

Maxima pars Sacrificulorum facit illam suam oblationem, nec pœnitentiam, nec ullam piam cogitationem adferens, contaminata multis sceleribus, tantum ibi quærit lucellum, quo hanc operam more Ethnico uendit. De talibus scriptum est Esaia 28: Omnes mensæ repletæ sunt uomitu. Hæc mala intelligantur & deplorentur, & nos memores simus dicti Christi: Hoc facite in mei recordationem. Cogitemus quid institutum sit, non oblatio, cum dictum sit: Vna oblatione consummauit sanctos, Et sese obtulit Filius Dei, in sese deriuans iram æterni Patris, iuxta dictum: Ego me pro
eis

eis sanctifico. Sed sumptio instituta est, in qua fiat recordatio summæ Euangelij. Adferamus pœnitentiam, & cogitemus quàm mirum fœdus hoc sit, quòd hæc persona, quæ nō est angelus creatus, sed filius ὁμοῦσις æterno Patri, & omnipotens, assumit massam naturæ nostræ, & placata ira æterni Patris nos sibi inserit tanquàm surculos, & nos sibi membra facit. Hoc testatur in hac sumptione. Verè & substantialiter adest, applicat sese & sua beneficia communicatione corporis & sanguinis sui, & uult nos credere, quòd uerè sua morte meruerit nobis remissionem peccatorum & iusticiam, & resuscitatus uiuat, & nos sibi membra faciat, & uerè uelit in nobis esse efficax, sicut Hilarius inquit: Hæc sumpta & hausta faciunt ut Christus sit in nobis, & nos in Christo.

In hac recordatione ardeant Fides, Inuocatio & Gratiarum actio. Hic usus à Filio Dei institutus est, quem Ecclesiæ nostræ Dei beneficio retinent, & ut retineatur, omnes p̄ij conseruationem eius adiuuare debent. Hic usus est dulcissima *ἁποδοχή*, in qua & ipse Filius Dei nobiscum fœdus facit, quòd nos clementer recipiat, & nos uicissim cum ipso fœdus facimus, quòd si credamus, & beneficia eius grati accipiamus. Facit & inter sese fœdus Ecclesia, ostendit confessionem, consensum & concordiam.

Ex istis fundamentis respondeo & ad sequentes Articulos. Ad Quintumdecimum dico: Nec Synodum nec ullum hominem posse prohibere alteram partem Cœnæ Domini, iuxta dictum: Testamentum hominis mutare non licet, quanto minus Testamentum Dei.

AD XVII.

An in Missa sit facienda Oblatio pro
uiuis & mortuis?

Respondeo, Non esse institutam Oblationem corporis & sanguinis Christi, faciendam per Sacrificulos pro uiuis & mortuis, sed Sumptionem & recordationem publicam & priuatam. Hac nihil ad mortuos pertinent, ideo manifesta prophanatio est, fingere oblationem pro mortuis. Ac uetus Ecclesia propinqua temporibus Apostolorum, nec Purgatorium nec sacrificia pro mortuis nouit. Et dissimilitudo est Canonum Missæ etiam apud ipsos Græcos. Quod uero interdum nomine Oblationis aut Sacrificij uetustas utitur, intelligit totam actionem, Invocationem & gratiarum actionem adiunctam sumptioni. Hac recte dici Sacrificia non dubium est.

AD XVIII.

An consecratio Sacramenti ualeat facta
per non ordinatos ab Episcopis?

Respondeo perspicue, Ordinationem Ministrorum Euangelij iustam esse in Ecclesijs nostris, iuxta dicta Pauli, ad Titum 1: Constituas in urbibus Presbyteros, sicut ordinauit. Et 2. Timoth. 2: Hac commenda fidelibus hominibus, qui sunt idonei ad docendos alios. Nec dubium est, filium Dei & conseruato

seruatorem esse ministerij Euangelici, & in Ministerio
efficacem esse, ubicunq; est coetus recte docens Euan-
gelium, iuxta dictum: Sedet ad dexteram aeterni pa-
tris, dans dona hominibus, Pastores & Doctores. Et
Iohannis 15: Ego sum uitis, uos palmites. Qui manet
in me, & ego in eo, hic fert fructum copiosum. Hac
tota concio utrunq; confirmat: Et solum hunc coetum
esse Ecclesiam Dei, in quo uox Euangelij est incorru-
pta: Et in eo coetu adesse filium Dei, & ibi efficacem
esse. Et quidem corda piorum, quae ueras consolations
sentiunt, testantur filium Dei in ministerio Ec-
clesiarum nostrarum efficacem esse, iuxta haec dicta:
Accepistis spiritum adoptionis filiorum, clamantem
Abba pater. Item: Sustinuit anima mea in uerbo eius,
sperauit anima mea in Domino. Item: Euangelium
est potentia Dei ad salutem omni credenti, Item: Iustis
ficati fide pacem habemus apud Deum.

Tenebant partem ministerij Pontifices &
Pharisaei in Iudaea per tyrannidem, uidelicet Circum-
cisionem. Doctrinam uero & sacrificia corruppe-
bant. Interea tamen Deus efficax erat uoce doctrinae,
quam sonabat uera Ecclesia, Zacharias, Simeon, Eli-
sabeth, Anna, Maria, & similes. Ita nunc Pontifi-
cij retinent Baptismum, Doctrinam uero & Coe-
nam Domini horribiliter corrumpunt. Sed doctri-
nam Euangelij incorruptam, & usum Sacramenti in-
stitutum Ecclesiae nostrae retinent. In his adest filius
Dei, & est efficax in ministerio instituto, sicut inquit:
Ego sum uitis, uos palmites. Qui manet in me, & ego
in eo, hic fert fructum copiosum.

Scio

Scio autem, atrociter declamare Pontificios, non fieri consecrationem ab ijs, qui non sunt ordinati ab Episcopis. Deinde non esse Episcopos, nisi confirmatos à Romano Episcopo. Ηαc κακοζηλία Papistica refutatur etiam exemplo Orientalium Ecclesiarum, quarum extat Epistola in 5. libro Theodoretī, in qua scribunt, Non oportere peti confirmationem à Romano Episcopo, sed satis esse, electionem fieri ab Ecclesia eius loci, adhibito uicino Episcopo uno uel pluribus, iuxta Synodī Nicenæ decretum.

Postremo quæ amentia esset, nostros ab ijs petere ordinationem, à quibus, si ad eos accederent, interficerentur ?

XIX.

An credant, Tres esse partes Pœnitentiæ : Contritionem, Confessionem, & Satisfactionem ?

PLane respondeo, Enumerationem delictorum nec partem Pœnitentiæ, nec necessariam esse.

De Canonicis Satisfactionibus, quas Aduersarij nominant opera indebita, Respondeo, Eas non solum non esse partem pœnitentiæ, sed etiam falsos cultus, Et aduersarios affingere multos errores, quorum comprobatio est impia.

Ita simul responsum est de sequentibus duobus Articulis. Nec ipsorum delictorum, nec circumstantiarum enumeratio necessaria est, Nec satisfactio, quam nominant opera indebita, utilis est, Et ut Monachi eam declarant, est contumeliosa aduersus satisfactionem filij Dei.

Cum

Cum autem profuit in conspectu habere aliquos insignes errores aduersariorum, quorum euidentis falsitas confirmet nos, ut minus angamur cum obijciuntur nobis scandala dissidiorum & Schismatum, semper inueamur antithesin doctrinarum de Pœnitentia. Ibi cum tetros & perniciosos errores Aduersariorum aspiciamus, agamus Deo gratias, quod reddidit lucem ueræ doctrinæ, & firmas consolationes, Et lætemur nos à societate defensionis errorum procul abesse.

Initium harum discordiarum fuit explicatio doctrinæ de Pœnitentia, & refutatio imposturarum, quas nominant INDVLGENTIAS. Quodque sequutum est tam atrox Schisma, non est culpa eorum qui Veritatem monstrarunt, sed factionis Pontificiæ, quæ ueritatem delere conatur, non solum edictis, sed etiam tyrannica sæuicia.

Longum autem esset hinc repetere integram Antithesin doctrinarum de Pœnitentia, & credo pijs omnibus notam esse. Hi intelligunt nos non mouere λογομαχίας, sed res magnas & necessarias in Ecclesia illustrare.

Adfirmo hoc quoque, tale chaos esse in scriptis Monachorum de Pœnitentia, ut ante nostras explanationes Aduersarij ne suos quidem Labyrinthos intellexerint.

De CONTRITIONE dicunt, oportere esse sufficientem contritionem. Hoc prorsus impossibile est. Et quò magis cresceret dolor sine fide, eò magis ruerent homines in desperationem.

Secundo dicunt, Contritionem mereri remissionem culpæ. Hoc mendacium contumeliosum est

D

contra

contra meritum Christi, & delet Euangelium de Fide, quod præcipit ut credamus remitti nobis peccata, & nos reputari iustos, gratis, propter solius filij Dei obedientiam, sicut scriptum est Roman. 3. & 4. Acto- rum 10. & alibi.

Tertius error est, quòd nihil dicunt de FIDE, accipiente gratis remissionem peccatorum. Imò docent, semper manendum esse in dubitatione. Ita ueram consolationem & uocem Euangelij, & discrimen Legis & Euangelij prorsus delent. Hæc satis magna causa est, cur lætemur nos à societate ipsorum abesse.

Quartus error: Vociferantur enumerationem delictorum necessariam esse, & addunt, hanc pudificationem mereri remissionem peccatorum. Hæc carnificina auxit dubitationes, quæ fidem & inuocationem impediuerunt, & aut prophanitatem aut desperationem attulerunt.

Quintus error: Non intelligunt, apud ueteres spectacula Satisfactionum tantum fuisse ritus humanos, exempli causa receptos, ut alij homines commoneficerent, nec fuisse merita remissionis culpæ aut pœnæ coram Deo. Et apparet hos ritus à uetustate Ethnica sumptos esse. Nam & apud Ethnicos homicidæ gerebant signa reatus, ut agnoscerentur ab alijs, & uitarentur tanquam polluti, nec cum eis mensæ & conuictus societas esset. Vt, Orestes queritur se uagatum esse, nec admissum ad aliorum mensas. Et Hercules interfectis filijs uetat se à Theseo attingi. Hæc uestigia fuerunt uetusti ritus patrum, quo fuerat ostensa Excommunicatio, erantq; politica spectacula, non
merita

merita remissionis peccatorum coram Deo. Sed in Ecclesia paulatim accessit superstitio.

Sextus error: Cùm Monachi ueteres historias nescirent, impudenter finxerunt, remitti pœnas æternas propter pœnas Purgatoriij. Redimi autem pœnas Purgatoriij operibus indebitis in hac uita, & sacrificio Missæ, & uarios ludos finxerunt: Monachatum, itinera ad longinqua templa, ut Orestes profectus est ad Dianam Tauricam.

Hæ Tragœdiæ omnes tolluntur una Regula: Frustra colunt me mandatis hominum. Firmissime etiam hæc regula tenenda est, Non distrahendam esse remissionem pœnæ æternæ à remissione culpæ, sed semper simul remitti & culpam & pœnas æternas, Et quisdem propter filium Dei, gratis, sola fide, iuxta hæc dicta: Iustificati fide pacem habemus apud Deum. Item: O mors ero mors tua. Græci etiam nomine magis uerecundo usi sunt. Non nominarunt Satisfactionem, sed ἐπιτιμία, hoc est, increpationes seu castigationes.

Septimus error. Cùm creuissent illa onera, necessaria fuit relaxatio, quam nominarunt INDULTI GENTIAS. Has postea uendiderunt, & uaria mendacia affinxerunt. Dixerunt se merita Sanctorum applicare eumentibus, & liberare animas ex Purgatorio.

Recitauit manifestos errores, qui traduntur à Pontificijs in sua doctrina de Pœnitentia, Quorum consideratio pios confirmet, cogitantes se habere necessarias causas cur ab eis dissentiant.

Contrà uero simplex & perspicua ueritas in nostris Ecclesijs proponitur, comprehensa in his dictis

D ij Christi,

Christi, quæ summam doctrinæ continent, Marci 1: Pœnitentiam agite, & credite Euangelio. Et Lucae ultimo: In nomine meo prædicate pœnitentiam & remissionem peccatorum. Et in iuramento dicitur: Visuo ego, nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat. Dicimus conuersionem ad Deum necessariam esse, quod & in iuramento adfirmatur. Et in conuersione comprehendi dolores & consolationes. Hæc manifesta sunt ex ipso uocabulo **CONVERSIONIS**, & ex omnium Sanctorum experientia. Vtrunq; comprehendit Rex Ezechias. De doloribus inquit: Sicut Leo contriuit omnia ossa mea. Et de consolatione: Proiecisti post tergum tuum omnia peccata mea. Item: Corripis me, & uiuificas me. Paulus etiam usitatè duas partes Conuersionis facit: Mortificationem & Viuificationem, Quæ uocabula fiunt magis perspicua, cum ad conuersionem accommodantur.

Retineo autem de doloribus nomen Contritionis, quia usitatum est. Si quis uolet aliter loqui, si res easdem retinet, non pugno. Fugiendæ enim sunt λέγοντα μαχίονα. De doloribus etiam perspicuitatis causa uolens prætereo multorum labyrinthos: de attritione & contritione, de metu pœnæ & amore iusticiæ &c. Cùm sunt ueri dolores non simulati, Deus iudicat peccatum in cordibus, uerbo suo arguente peccatum, iuxta dictum: Per Legem cognitio peccati. Item: Spiritus sanctus arguet mundum de peccato, quòd non credunt in me &c.

Accedat autem & **FIDES** cogitatione promissionis in Euangelio traditæ, quæ affirmat gratis remitti peccata, & imputari iusticiam, & donari Spiritum sanctum

etum & uitam æternam propter filium Dei, & per
eum. Hac fide & fiducia intuente filium Dei, certò
accipitur remissio peccatorum, & fit consolatio & uiuifi-
catio, quæ est altera pars conuersionis. Sic de consola-
tione dicitur Roma. 5: Iustificati fide pacem habes-
mus. Et ad Ephesios 3: Per hunc habemus fiduciam
& accessum per fidem in Iesum Christum. Et
Acto. 10. Hæc sunt perspicua omnibus pijs, qui ha-
bent exercitia pœnitentiæ & inuocationis. Hanc do-
ctrinæ perspicuitatem, quæ Dei beneficio lucet in Ec-
clesijs nostris, de pœnitentia seu conuersione, conser-
uare studeamus.

Certum est autem, illa fide qua fit consolatio in
conuersione, simul accipi Spiritum sanctum, qui & læ-
ticiam & inuocationem accendit, iuxta dictum: Acces-
pistis spiritum adoptionis filiorum, per quem clamas
mus, Abba pater. Item: Effundam super domum Da-
uid Spiritum gratiæ & precum. Per hunc & **NO-
VA OBEDIENTIA** inchoatur, iuxta dictum:
Dabo legem meam in corda eorum. Item: Per fidem
lex stabilitur. Item: Milita bonam militiam, retinens
fidem & bonam conscientiam. Hæc omnia in San-
ctis assidua lucta crescunt, in qua assidue clamandum
est: **Conuerte me me Domine, & conuertar,**

Placet mihi etiam retineri ritum **PRIVA-
TAE ABSOLUTIONIS**, propter mul-
tas grauissimas causas. Nec dubium est, uoce Euan-
gelij & multis & singulis annunciari remissionem
peccatorum, iuxta dictum: **Quorum remisseritis pec-
cata, remittentur eis.** Item, **Si dixerit: Pœnitet me,**

D iij remitte

remitte ei, Vbi expressè de uno loquitur. Nec tamen alliganda est remissio tantùm ad priuatam absolutio- nem, sed uerè fit remissio in omni conuersione, in qua cogitata promissione Euangelij fide accipitur consolatio. Habet & Cœna Domini uim Absolutionis. Sacramenta enim sunt applicationes promissionum. Postest autem peti Absolutio priuata sine enumeratione delictorum.

Expressè etiam taxamus errorem de DVBI- TATIONE, quem pertinacissimè defendunt Mo- nachi, quòd uidelicet semper manendum sit in dubita- tione, an sis in gratia. Qui error & in Tridentina Syn- odo impio decreto confirmatus est. Hæret in hac hu- mana imbecillitate in omnibus tristis dubitatio. Ideo autem Euangelium prolatum est ex arcano sinu æterni Patris, ut contra hanc dubitationem affirmet, uerè nos recipi propter filium, gratis, & placere Deo: Et hanc promissionem uult fide accipi, iuxta dictum: Ideo ex fide gratis, ut sit firma promissio. Et nisi fides repug- net dubitationi, & eam uincat, non fit inuocatio, iuxta dictum: Quomodo inuocabunt, nisi credent? Fugit mens Deum, & fremit aduersus eum, non inuocat, nec consolationem ullam habere potest, nisi eluctetur ex dubitatione. Hac tâta de re necesse est homines sepe commonefieri. Recenseatur & hic error Pontificio- rum inter grauissimas causas, propter quas necesse est nos ab eis seiunctos esse.

Et quia consideratio uoluntatis Dei à VER- BO inchoanda est, nec extra uerbum Dei quærenda est, Et promissio uniuersalis & mandatum uniuersale & immutabile est, ut credas filio Dei, in ueris doloris
bus

bus luctandum est, ut ei assentiaris, nec disputes con-
tradictorias in Deo uoluntates esse, sed sustentes te
hac uoce: Venite ad me omnes qui laboratis & oneras
ti estis, ego reficiam uos. In hac lucta ipse filius Dei
te adiuuat, & cum uincit fides, certum est te accepisse
remissionem peccatorum, nec alij raptus Enthusiastici
quærendi aut expectandi sunt. Ipsa fides est hoc lus-
men, quo Deus uerè uiuificat. Nec illa subito perfici-
untur, sed crescere & dolores & consolationes debent,
in quibus assidue clamandum est: Conuerte me Do-
mine, & conuertar. Hæc omnia uerissima esse p̄ij nos-
runt.

Cum autem integra doctrina de pœnitentia Dei
beneficio in scriptis nostrorum alibi sæpe fideliter recita-
ta sit, hîc sum breuior. Tantum hoc usitatum Ar-
gumentum de Satisfactionibus hîc repeto:

Adæ, Dauidi, Manassæ, Nabogdonosor non
remittitur peccatum sine pœna.

Ergo & Ecclesia debet nobis certas pœnas
imponere.

Nego consequentiam, & ratio est, Quia differentia est
inter remissionem æternæ pœnæ, & pœnæ temporalis.
Sententia Dei & sententia Ecclesiæ eadem est de res-
missione pœnæ æternæ, Et idem annunciat Ecclesia.
Sed de pœnis corporalibus Ecclesia nullum habet
mandatum. Deus autem uarijs modis eas imponit,
aliàs aliter. Pœna Dauidis habet aliam causam quàm
afflictio Iob.

Considerentur autem & uniuersales & singula-
res causæ afflictionum, ut consolationes rectè accom-
modentur.

modentur. Mors corporis est uniuersalis pœna p̄
m̄i peccati in omnibus hominibus in hac deprauata na-
tura, in conuersis & non conuersis. Deinde sunt sin-
gulares pœnæ multorum, uel ante conuersionem, ut
sint cōmonefactiones de pœnitentia, uel post conuer-
sionem, ut hortentur, ut crescat pœnitentia, & sint ex-
empla. Pœna Nabogdonosor & Manasse antece-
dunt conuersionem, quia Deus sic eos commonefacit
de pœnitentia, iuxta dictum Esaïæ 29: Vexatio dat in-
tellectum. Tristissima pœna Dauidis sequitur con-
uersionem, quia Deus uult insigne exemplum con-
spici harum regularum: Qui gladium acceperit, gladio
peribit. Item: Omnis anima, quæ fecerit has abomina-
tiones, eradicabitur.

Ac differentias causarum docendi causa distin-
guimus, cū quatuor gradus afflictionum recense-
mus. Aliæ enim sunt ὑμωσία, ut Dauidis exilium.
Aliæ δοκιμασίαι, ut carcer Ioseph, æumnæ Iob. Aliæ
sunt μαρτύρια, ut supplicium Baptistæ aut Pauli. Quar-
tum est λύτρον, solius Christi passio.

Ecclesia autem nec imponit nec tollit mortem
corporis, nec pœnas, quibus Deus aut punit homines
aut exercet. Et obedientia erga Deum in talibus cala-
mitatibus necessaria est. Ideò insulse detorquent Mo-
nachi exempla illa ad Canonicas satisfactiones, quæ
nominant ipsi opera indebita.

Docendi sunt autem homines hoc quoque, pœ-
nas corporales multipliciter mitigari propter totam
conuersionem & nouam obedientiam, & opera debita,
ut in Zacharia dicitur: Conuertimini ad me, & ego
conuertar ad uos, Ierem: 3, Conuertimini ad me, &
sanabo

sanabo auersiones uestras. Esa. 33 : Panis datus est ei,
Regem in decore suo uidebunt. Esa. 1. Si fuerint pec-
cata uestra ut coccinum & uermiculus, eritis candidi si-
cut nix. Et ad Corinth. inquit Paulus : Si nos iudicare-
mus ipsi, non iudicaremur à Domino, id est, Si uerè
conuerteremur ad Dominum.

DE XXII. ARTICVLO.

An credant in homine esse liberum
arbitrium?

Respondeo.

Etiam in homine non renato est aliqua libertas
uoluntatis, quod attinet ad externa opera facien-
da. Vt Achilles potest imperare manibus, ut fe-
riant Agamemnonem, ac potest eas cohercere, ne feris-
ant. Alexander potest regere externos gestus, ne attin-
gant Darij coniugem aut filias.

Hanc libertatem aliquo modo reliquam esse, in
hac corrupta natura, manifestum est. Quia nunc
quoq; talis est natura neruorum, ut, sicut cogitatione
cientur, obtemperare possint. Hanc libertatem uult
Deus in omnibus hominibus reliquam esse, ut aliquo
modo intelligant discrimen inter agens liberum &
non liberum, & ut regi disciplina possit.

Ego, ut intelligi possit, dici de externis gesti-
bus, & ut disputationes quasdam obscuras præteream,
nomino eam libertatem regendæ locomotiuæ, quæ

E

forma

forma loquendi perspicue intelligi potest ex puerili doctrina de potentijs animæ. Hæc rectio locomotiuæ, quæ est facere opera externa legi Dei congruentia, nominatur usitatè externa disciplina, quam seuerè præcipi à Deo manifestum est, & ex diuinis præceptis & comminationibus, ut dicitur: Lex posita est iniustis, parricidis &c, & ex horribilibus pœnis, quæ per genus humanum uagantur propter uiolationem disciplinæ, sicut de cædibus dicitur: Omnis qui gladium acceperit, gladio peribit. De confusionibus libidinum: Omnis anima, quæ fecerit has abominationes, eradicabitur. De furtis: Væ qui spolias, quia spoliaberis. De periurijs: Non habebit DEVS infontem, quicumq; uanè usurpauerit nomen Domini.

Et non tantùm præcepit Magistratui DEVS, ut has pœnas exequatur, sed etiam adiuuat Magistratum, & cessante eo, fontes punit. Ipse, ut in pœna Dauidis & in exemplis innumerabilibus conspicitur. Quia ostendit testimonia prouidentia, & uult intelligi discrimen iusticiæ & iniusticiæ, Et uult sciri se & iustum & iudicem esse. Hæc de disciplina sæpe aliàs copiosè repetuntur.

Simul autem sciendum est, hanc libertatem regendæ locomotiuæ etiam horribiliter impediri duabus rebus, præsertim in impijs, uidelicet humana infirmitate & impulsionibus Diabolorum. Valde sæpe cedunt homines prauis affectibus, qui rectum iudicium in mente reprimunt, & alias cogitationes accendunt, quæ adiutæ impetu cordis, ciant externa membra ad turpia opera, ut Medea inquit;

quit: Video meliora proboq̄, Deteriora sequor. Et
Phedra inquit apud Senecam:

Sic cūm grauatam nauita aduersa ratem
Propellit unda, cedit in uanum labor,
Et uicta prono puppis aufertur uado,
Quod ratio poscit, impedit cœcus furor.

Quia utrunq̄ nascentes afferimus, & exiguam
lucem, quæ est aliqua Legis noticia, & ingens in
cendium malorum affectuum, quos gignit peccatum
originis, quia corda uacua timore DEI & uera
fiducia DEI, seu uacua DEO, ardent amore sui,
appetunt res prohibitas, dolent, fremunt, oderunt
DEVM, leges & homines impediētes quo mi
nus possint uagari ut cupiunt. De hac contuma
cia cordis dicitur Genesis 6: Omnis formatio
cogitationum cordis humani uana & mala est om
ni tempore, id est, ea quæ format ipsa natura cor
dis, non Deus, uana & mala sunt. Etsi igitur ali
quo modo regi externi gestus possunt, tamen saepe
tantæ sunt flammæ interiores cordis, ut turbato iu
dicio nerui impellantur effusis spiritibus à corde, &
cieant externa membra, Vt in ira effunduntur spiri
tus, & impellunt neruos, simul offusa imaginatione,
quasi res bona sit depulsio rei molestæ.

Hæc mala naturæ sunt atrociora cūm accedunt
singulares impulsionēs Diabolicæ, de quibus scriptum
est: Satanā intrauit in cor eius. Inde sunt maxima
mala generis humani, ut, libidines & parricidia Nero
nis, furores iniusta bella mouentium, audacia fingendi
falsa dogmata, ut in Mahometo & innumerabilibus

E ij Hæreticis,

Hæreticis. Hæc impedimenta libertatis consideranda sunt, & sciendum, in Ecclesia monstrari remedia, iuxta dictum: Filius Dei apparuit, ut destruat opera Diaboli, ut infra rursus dicendum erit, cum de libertate in renatis loquar.

Palam etiam reijcio & detestor Stoicos & Manichæos furores, qui affirmant omnia necessariò fieri, bonas & malas actiones, de quibus omitto hîc longiores disputationes, Tantùm oro iuniores, ut fugiant has monstrosas opiniones, quæ sunt contumeliosæ contra Deum, & perniciosæ moribus. Nam si omnia necessariò fiunt, nihil opus est deliberatione & diligentia, de qua Paulus dicit: Accuratè ambulate, non ut fatui.

Vulgare malum est, quod reprehendit Thucydides in suis ciuibus, Fastidire usitatas opiniones, & seruos esse absurdarum. Ita sæpe homines applaudunt monstrosis opinionibus, tantùm quia monstrosæ sunt, & mirantur non intellectas. Huius morbi contagia fugiant iuniores, & fontes doctrinarum quærant. Firmissima ueritas est, Deum nec uelle peccata, nec impellere uoluntates ad peccandum, nec adiuuare nec approbare peccata, sed uerè & horribiliter irasci peccatis. Scriptum est enim: Deus non uolens impietatem tu es. Iohan. 8. de Diabolo: Quando mendacium loquitur, ex proprijs loquitur. 1. Iohan. 3. Qui facit peccatum ex Diabolo est, quia ab initio Diabolus peccat.

Cùm igitur non sit causa peccati Deus, nec uelit peccatum, nec impellat uoluntates ad peccandum, nec adiuuet, nec approbet peccatum, sed uerè irascatur peccantibus,

cantibus, sequitur, Voluntates in Diabolis & hominibus non coactas, sed sua libertate abutentes auertisse se à Deo. Est igitur contingentia, & contingentia nostrarum actionum fons est libertas uoluntatis.

Scio autem multa inextricabilia in hac quaestione disputari, & fatendum est, multa fatalia & ordinata esse, ut poenas scelerum, sicut uerè in Græcis uersibus dicitur:

ἔιμαρμόλιον γὰρ τῶν κακῶν βουλευμάτων
κακὰς ἀμοιβὰς ὅτι καρπῶσαι βροτοῖς.

Item Imperiorum translationes: & tamen non extruatur inde scelera necessario fieri. Non oportuit Sextum Tarquinium Lucretiam uis opprimere, etiamsi poena diuino ordine secuta est. Sit ea modestia ingeniorum, ut honestas sententias, & quidem diuinitus traditas, modestè retineant, etiamsi non omnes praestigias, quæ contra struuntur, destruere possunt. Memini Franciscum Stadianum excellentem ingenio dicere, se utranq; propositionem credere: Esse determinationem diuinam, & esse contingentiam, sed se non posse omnia contraria explicare. Quanquam igitur in tanta dissimilitudine euentuum, & in ipsis disputationibus magna est caligo, tamen certæ regulæ teneantur: Deum non esse causam peccati. Et aliquam esse libertatem regendæ Locomotiuæ, quia Paulus nominat iusticiam carnis, & manifestum est Deum uelle regi disciplinam in omnibus, nec discedamus ab his regulis, ne animi incidant in Pyrrhonias dubitationes, quæ adferunt profanitatem, & odium Dei & doctrinarum.

E iij

Etiā

Etiam Plato intuens mirandam dissimilitudinem euentuum, quanquam dissimiles causas recenset, tamen uerecundè diligentiam addidit lib. 4. de legibus: Omnia quidem Deus & occasio humana regunt uniuersa. Placidius tamen est concedere tertium, scilicet qui illam diligentiam, ut in tempestate ars gubernatoris adiuuat.

Recitata uera sententia de hoc gradu libertatis in non renatis, profiteri & hoc necesse est contra Pelagianos & Monachos: Hanc disciplinam nequaquam esse impletionem legis Dei, quæ concionatur de perfecta conformitate cum Deo, & interiore & exteriori obedientia, nec esse inchoationem interioris obedientiæ, nec esse iusticiam coram Deo, nec tollere peccata, nec mereri remissionem peccatorum. Ac sæpe perspicuè refutati sunt Pharisæici errores, qui in Monachorum scriptis de impletionem legis extant.

Accedo ad secundam partem Quæstionis. Et primum expressè damno Pelagianos, qui finxerunt non esse peccatum originis, & ita amplificauerunt liberum Arbitrium, ut dixerint, Hominem uiribus naturalibus sine Spiritu sancto posse legi Dei satisfacere, interiore & exteriori obedientia. Abhorreo ab his blasphemis contumeliosis in filium Dei, & in Spiritum sanctum, & delentibus ueram doctrinam de lege, peccato, gratia, & de beneficijs Dei, quæ per filium Dominum nostrum Iesum Christum & Spiritum sanctum nobis exhibentur. Et amplector dictum filij Dei: Si uos filius liberauerit, uerè liberi eritis. Et dicta Pauli: Qui Spiritu Dei ducuntur, hi sunt filij Dei. Item: Si quis

Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius.
Et Deo gratias ago pro his summis bonis, pro donato
FILIO & SPIRITV SANCTO. Non possunt
tollī peccatum & mors libero arbitrio hominum,
nec potest uoluntas humana inchoare interiorē obe-
dientiam sine filio DEI, sine Euangelio, & sine Spiritu
sancto. Talis non est libertas humanæ uoluntatis.
Sed tamen in renatis qualis sit libertas, considerandum
est, quia non est minor libertas in Ioseph, quàm in Scipione.
Simul etiã considerandum est, quid intersit
inter castitatem Ioseph & castitatem Scipionis. Rursus
igitur de rectione Locomotiue dico, quia hæ actiones
magis à populo intelliguntur, & multæ sunt in com-
muni uita, ac prodest omnibus hominibus ostendi,
quomodo etiã hæ disciplina in Sanctis Deo placeat,
& fiat cultus Dei, de quo dicit Paulus: Sugillo cor-
pus meum, & in seruitutem redigo, ne alijs prædicans
ipse reprobus efficiar. Sic igitur perspicue dico. Ma-
net in sanctis libertas regendæ locomotiue, quia Spi-
ritus sanctus non debilitat naturam neruorum crea-
tam à Deo, sed potius adiuuat, quia cogitatio uerbi
Dei fit illustrior & firmitior in Ioseph, accensa à filio Dei
per doctrinam, & motus in corde excitantur à Spiritu
sancto. In Scipione etiã est cogitatio legis: Non
mœchaberis, Tamen in corde non ardet dilectio Dei,
& sunt multæ errantes flammæ. In Achille cor est
plenum ira, etiã si manus reprimuntur. In Dauid
de cùm parcit Sauli, cogitationes multæ diuinitus
offeruntur, & in corde est ingens miseratio. Qua-
re etiã si fors hæc opera uidentur similia, tamen
intus causæ dissimiles sunt: Filius Dei accendens cogi-
tationem

tationem in mente per doctrinam, & Spiritus sanctus
excitans motus in corde, qualis ipse est, & uoluntas ob-
temperat uolens, non coacta. Dauid praesertim cum
haberet Spiritum sanctum repugnare incendio adul-
terij poterat, & uolens peccat, nec necesse fuit rapere
eum alterius coniugem. Repugnat Ioseph illecebris, et
uolens repugnat. Vt igitur & externa bona opera
minus impediuntur naturae infirmitate & insidijs Dia-
boli, & ut iusticia bonae conscientiae retineatur, intelli-
gamus quam magna auxilia Deus nobis donauerit.
Filius depellit Diabolos, iuxta dictum: Adparuit filius
us DEI, ut destruat opera Diaboli. Item: Nemo
rapiet oues meas ex manibus meis. Datur & Spiritus
sanctus, qui intus nos adiuuat, iuxta dictum: Effun-
dam super domum Dauid Spiritum gratiae ac precum.
Ac docet nos uox diuina de utraque re, & de prece
& de diligentia, ut: Orate ne intretis in tentationem.
Item, Semper orate. Item: Quanto magis pater uester
coelestis dabit Spiritum sanctum petentibus. Item: Accu-
rate ambulate, non ut fatui. Et Rom. 6. dulcissi-
me dicitur: Exhibete membra uestra, arma iusticiae
Deo, etsi in Graeco uerbo *παράσῃσται* maior est Em-
phasis, admouete. Nominat autem MEMBRA, quod
usitate dicimus potentias omnes, interiora & exteriora
membra. Vult lucere in mente ueras cogitationes
de doctrina diuinitus tradita, uult uinci dubitationes,
& confirmari ad sententiam in ueris sententijs, uult res-
futari contraria. Deinde uult comitem esse uoluntas
rem, filij Dei docentis mentem & Spiritus sancti tra-
hentis seu ducentis, ut uerbo Pauli utamur, uult in cor-
de reprimi praua incendia, uult sensus, linguam, ma-
nus,

nus frenari, uult uitari occasiones lapsuum. Hæc uera, perspicua & utilia esse omnibus pijs manifestissimū est. Prodest enim utrunq; confirmari inuocationem & diligentiam, & in his exercitijs crescit lux in mente.

Simul etiam cogitandum est, quomodo hæc obedientia Deo placeat, quæ etsi in alijs ardentior est, in alijs languidior, tamen nequaquã satisfacit legi Dei, sed pertinet ad iusticiam bonæ conscientia, de qua Paulus dicit: Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam conscientiam. Persona iusta est sola fide propter Mediatorem. Deinde placet obedientia, quæ est iusticia bonæ conscientia, quæ regitur inuocatione Dei & Spiritu sancto, & est fructus Spiritus sancti, & cultus Dei, quia petitur, sentitur & prædicatur auxilium Dei, & ostenditur quòd Deo hic honos tribuatur, qui in credente propter Filium placet, sicut Petrus inquit: Offerte hostias spirituales acceptas Deo per Iesum Christum: & in agnitione auxiliij diuini aguntur gratia Deo. Hanc totam doctrinam, quomodo disciplina & præstari possit & placeat, utilem esse omnibus pijs, manifestum est.

Iam considerentur & actiones propriae uocationum, de quibus dicit Ieremias: Scio Domine, non est hominis uia eius. Verissimum est, mirandis modis à Deo colligi, gubernari, protegi, liberari & seruari Ecclesiam, & dari bonos euentus, ut dicitur Esaia 46: Ego feci, ego gestabo & saluabo, ego ipse etiam in senecta gestabo uos. Nec magnitudini & multitudi ni periculorum & negotiorum pares esse humanas uires, multaq; accidere omnibus hominibus inextricabilia humanis consilijs & uiribus, manifestissimum est,

F

est,

est, ut cum familia Nohe seruetur in undis: multitudo Israel ad mare rubrum, Daniel inter leones. Et singuli suas ærumnas, mitigationes & liberationes inueantur. Quanquam igitur ualde multa fiunt à solo Deo in talibus liberationibus, tamen non delendæ sunt regulæ, quæ præcipiunt inuocationem, diligentiam ac laborem, qui etiam in renatis aliqua ex parte sunt uoluntatis, de quibus dicitur Roma. 12: Qui præest, præstet diligentiam. 1. Corint. 4. Hoc requiritur, ut fideles simus. Vult Deus conspici suam præsentiam in Ecclesia in mirandis liberationibus, uult sciri quod exaudiat inuocantes, & uult inuocari, uult etiam nos esse organa aliquorum laborum, quos & ipse adiuuat, sicut dicitur: Labor uester non est inanis in Domino,

Sunt in renatis in interiore homine multi magni dolores de peccatis & de pœnis proprijs & publicis: & rursus consolationes, fides, inuocatio Dei, læticia in Deo, initium dilectionis Dei, timor filialis, patientia, De hoc genere etiam fatendum est, multa fieri in omnibus sanctis, in quibus uoluntas habet se tantum ut subiectum patiens, ut 2. Corinth. 1. dicitur: Excellentèr onerati fuimus supra uires, ut desperaremus de uita, & quidem ipsi in nobis responsum mortis habuimus, ne confidamus in nobis, sed in Deo, qui exuscitat mortuos, qui ex tanta morte nos liberauit & liberat: Sed tamen in communibus exercitijs fidei & inuocationis, quia Paulus dicit: Mente seruo legi Dei, significat etiam uoluntatem, quatenus sanari cœpit, comitem esse spiritus sancti. Et tamen restat in homine

mine multum caliginis, dubitationis, & magna contumacia cordis, ut in uulnere quod sanari cœpit, magna pars adhuc restat putris & purulenta. Nomina enim regenerationis & renouationis significāt aliquam fieri mutationem in aliqua parte hominis, non significant tantum inhabitationem sine mutatione nostri, sicut in arcam uestis imponitur. Ideo etiam præcipitur, ut illa initia fidei exerceamus, sicut Paulus iubet Timotheum ἀναζωωστέψω donum Dei quod in ipso erat. Et 2. Cor. 6: Hortamur ne frustra gratiam Dei acceperitis. Manifestum est enim crescere fidem collectione testimoniorum, & precatōne, ut præcipit Paulus: Esto assiduus & intentus in lectione, doctrina & consolatione. Item: Sermo Christi habitet in uobis opulenter, in omni sapientia, & docete & emendate uos mutuo. Item: Orate ne intretis in tentationem. Petite & accipietis. Fit & ipsa precatō ardentior, cum accedit cogitatio de periculis & calamitatibus nostris & nostrorum. Item de præcepto diuino, de promissionibus, & de præsentia Dei exaudientis inuocantes. Denique nihil dubium est, ocio & negligentia languesceri aut extinguī dorma, sicut docet parabola de negociantibus, Matthæi 13.

Manifestum est, & uariè oppugnari fidem in illis ipsis quoque, qui ad Deum conuersi, renati & sancti sunt, cum aut aspiciunt suam infirmitatem, aut disputant de electione. His certe opus est labore quærente dicta, quæ Deus consolationis causa proposuit. Indignitati opponantur dicta de gratuita reconciliatione propter filium, & de intercessionem filij, qui

F ij   inquit:

inquit : Pater dilige eos ea dilectione, qua me diligis.
De Electione teneant consolationem : Beati mortui
qui in Domino moriuntur, nec inquirent ea, quæ De-
us non iussit inquire, sicut Siracides inquit : Quæ
præcepit tibi Deus sanctè cogita.

Retineant igitur conuersi certitudinem, nec
succumbant dubitationi, quæ affert prophanitatem
aut desperationem. Sicut Tridentina Synodus fece-
rat decretum, semper dubitandum esse. Reuera sta-
tuant pñ, cum in ueris doloribus eriguntur uoce Euan-
gelij, tunc se & habere reconciliationem & Arrabo-
nem spiritum Sanctum. Nitantur autem Verbo,
iuxta dictum : Sperauit anima mea in uerbo eius, spe-
rauit anima mea in Domino. Excuteretur autem
spiritus Sanctus, si uoluntas succumberet dubitationi.
Semper in hac uita in sanctis durat hæc lucta de indig-
nitate & de particularitate, & cum uincit dubitatio
sequuntur in corde fuga & fremitus aduersus Deum,
& odium Dei, aut horribilis prophanitas, aut despe-
ratio, sicut Cain inquit : Maior est iniquitas mea
quàm ut remitti possit. Et de multis extant historiae,
qui desperatione oppressi sunt propter disputatio-
nem de electione seu de particularitate, ut ante pau-
cos annos quidam nomine Spiera in Italia hoc modo
periit. Et ego memini quendam qui huc uenit ut
consolationem audiret, ac fatebatur se sæpe relapsum
esse in adulteria. Hic cum doceretur à Reuerendo
Domino Pastore, Doctore Pomerano, ut si doleret se
peccasse peteret absolutionem, & crederet Euan-
gelio, ac statueret se uerè recipi à Deo gratis propter
filium, Ibi ille contrà se fortassis non esse electum dis-
putat.

putat. Pastor iubet eum credere promissioni, omis-
sa illa disputatione. Tum ille sprete uoce promissionis
inquit: Qualis hic Deus esset, qui me non posset dam-
nare? Hæc est rationis imaginatio, discedentis à uer-
bo Dei. Non est autem efficax spiritus Sanctus in eo,
qui ne uult quidem audire Euangelium, cum scriptum
sit: Fides ex auditu est.

Sint igitur noti fontes ueræ consolationis, &
sciamus non ex Lege, nec ex ratione iudicandum
esse, sed ex Euangelio quod filius Dei ex sinu æter-
ni patris protulit. Inde contra indignitatem &
contra uocem Cain opponamus meritum filij, &
promissionem de gratuita remissione: Gratia exu-
berat supra delictum. Item, Iustificati gratis fide:
& audiamus dicta, quæ præcipiunt ut filio credamus.
Hunc audite. Qui non credit iam iudicatus est, 1. Ioh.
5. Qui non credit Deo, mendacem facit eum. Est au-
tem & in plurimis renatis languida fides, & ut parua
scintilla in magna caligine, & inchoata nouitas est ut
parua guttula collata ad amplitudinem Oceani. Nemo
unius præcepti magnitudinem perspicit, & hærent in
renatis multæ sordes & multa peccata, sicut Iob in-
quit: Verè scio quòd non est iustus homo coram
Deo. Hæc quanquam ita sunt, & nostra miseria ueris
doloribus deploranda est, ut Paulus clamat, Miser
ego homo, Et in Psalmis dicitur, Dixi confitebor ad-
uersum me iniusticiam meam Domino, Item, Tibi
tantum sum peccator, &c: tamē uincat fides, qua statu-
ant conuersi ad Deum se habere remissionem pecca-
torum, placere Deo, & iustos esse sola fide propter me-
diatorem,

diatorem, quanquam adhuc in nobis tanta est infirmitas & immundities, cui opponamus hæc dicta: Gratia exuberat supra delictum. Item: Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Item: infirmum in fide suscipite. Item: Credo Domine, sed opem fer imbecillitati meæ. In his exercitijs crescunt fides & alia dona spiritus Sancti.

Hanc consolationem Papistæ delent, qui iubent manere in dubitatione. Enthusiastici uerò transferrunt à uerbo Dei & fide in simulatos afflatus, iubent etiam manere in dubitatione, donec sentias te rari, & cogi repugnantem ut credas. Contra hanc imaginationem etiam uoce Euangelij nos sustentemus. Regula firmissima est: Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam conscientiam. Quare conuersi non recidant in dubitationem, ita ut uincat dubitatio, quam sequuntur fuga & fremitus aduersus Deum, uel prophanitas uel desperatio, ut multi recidunt, de quibus dicitur Lucae 8: Diabolus rapit uerbum ex corde eorum. Habent autem conuersi auxilium, quod non aspernentur, uidelicet SPIRITUM SANCTUM, quem non contristent, & cogitatione uerbi Dei & ardenti prece excitent, sicut Paulus iubet Timotheum ἀναλωσθησθαι donum Dei.

Quantum autem hi motus in alijs ardentiores, in alijs languidiores sunt, tamen etiam infirmi sciant, se debere & posse iuuante spiritu Sancto dubitationi repugnare. Et hic monendi sunt infirmi, ut in inuocatione cogitent de æterno patre & filio Domino nostro Iesu Christo, & spiritu Sancto; cogitent quid inuocent,

uocent, cur exaudiantur, & cur detur Spiritus Sanctus, non existiment eum frustra dari, sed uelle Deum, ut & ipsum Spiritum Sanctum agnoscamus, & magnitudinem doni cogitemus, & serio petamus, sicut scriptum est: Quanto magis pater uester coelestis dabit Spiritum Sanctum petentibus. Item: Effundam super domum Dauid Spiritum gratiae & precum. At multi etiam si quid cogitant in prece de redemptore Filio, tamen nihil cogitant de Spiritu Sancto, neque quid sit, neque cur detur. Hic stupor deplorandus & emendandus est.

Sicut igitur etiam conuersi postea consolatione erigendi sunt, ita in ipsa conuersione dicendum est ijs, qui iam habent dolores, ne maneat in dubitatione, donec uel cogantur credere: sed audiant & cogitent Euangelium, quo Deus est efficax & trahit corda, & sciant se tunc esse illos auditores, ad quos dictum est: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Item: Vbi habitabit Dominus? In spiritu contrito & humiliato, & tremente sermone meos. Nec tales, qui sunt in ueris doloribus, turbandi sunt disputationibus de Electione, de qua perspicua & firma consolatio est ex effectu sumenda: Beati mortui qui in Domino moriuntur. Iam in praesentibus doloribus cogitent quid praeceperit Deus, uidelicet ut audiant Euangelium, nec omisso Euangelio quaerant alia. Regulam igitur teneant: Quae praecepit Deus, haec sancte cogita. Nota sunt autem praecepta immutabilia: Agite poenitentiam, & credite Euangelio. Item de filio: Hunc audite. Cur prius scire uis, an sis electus, quam credis Euangelio? Sed

Sed dicunt illi disputatores, Euangelium tantum ad Electos pertinere. Ad id respondeo, etsi non omnes accipiunt consolationem (ut prius de adultero illo dixi) tamen promissio est uniuersalis, et certum est pertinere eam ad omnes qui eam accipiunt. Proponamus igitur nobis uniuersalia dicta. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Roma. 10. Idem omniū, Dominus diues in omnes, qui inuocant eum, Roma. 11. Concluit Deus omnes sub inobedientiam, ut omniū misereatur. 1. Timo. 3. Deus uult omnes homines saluos fieri. Roma. 2. Non est acceptio personarum apud Deum.

Deniq; manifestissimum est, mandatum Dei uniuersale & immutabile esse, ut omnes credant filio, iuxta dictum: Hunc audite, Et in Psalmo: Beati omnes qui confidunt in eum. Hi qui sunt in doloribus, non maneant in dubitatione, quia id esset cumulare horribilia peccata, nolle audire filium Dei, nolle cogitare de immensa bonitate Dei, mittentis Filium, copulantem sibi humanam naturam, nolle credere promissioni, fremere aduersus Deum. Sed repugnent dubitationi, Cumq; disputant fidem Dei donum esse, sciant donari per uerbum, & sustentantem se uoce Euangelij uerè trahi spiritu Sancto inchoante consolationem & accendente inuocationem, qua assidue petendum est: Conuerte me Domine & conuertar. Item: Credo Domine, sed opem fer imbecillitati meae. Hæc in docendo & consolando, & in ipsa experientia usum habent. Hoc modo & in scriptis & coram Lutherus interrogantes consolatus est, ut multi norunt,

norunt, qui adhuc uiuunt. Et congruunt hæc ad ue-
tera dicta; Præcedente Gratia, comitante Voluntate.
Et Nazianzenus uerecundè loquens de uoluntate, sic
ait: πᾶρ τὸ κατορθῶ μῦθον παρὰ θεῶ ὅτι, δέδοται δὲ τοῖς καλου-
μένοις ἢ ὄντι νέυσσι. Orditur à uerbo, uocari & trahi in-
quit uoluntatem, quæ non expectet coactionem, sed
luctetur, ut assentiatur promissioni. Donec enim om-
nino repugnat uoluntas, nulla facta est conuersio. Ideò
inquit Chrysostomus: ἔλκει μὲν ὁ θεὸς, βουλόμηνον δὲ ἔλκει.

Semper Ecclesiam hi duo exercitus hostiles cir-
cumfident, Pelagiani & Enthusiastici. Pelagianorum
similes fuerunt Pharisei, & deinde Papistici, & magnæ
legiones Monachorum, qui finxerunt externa disci-
plina legi Dei satisfieri, & mereri homines illa umbra
disciplinæ remissionem peccatorum, & iustos esse.
Enthusiastici sunt, qui gloriose iactitant adflatus si-
ne uerbo Dei, ut Anabaptistæ, & Stenckfeldius mul-
tis uoluminibus contendit Deum se communicare
hominibus sine ministerio seu cogitatione doctrinæ.
Postea accedere doctrinam, ut exterior homo habeat
exercitium. Hæc fanatica prorsus improbanda sunt.

Alij non uolunt uideri tollere doctrinam, Et
tamen remouent consolationem, quæ inchoatur uer-
bo, cùm disputant promissionem particularem esse, &
ponunt contradictorias uoluntates in Deo. His oppo-
no dictum: Fides ex auditu est. Et quæ potest esse fi-
des, si depellatur mens à promissione his fulminibus?
Fortassis nihil ad te pertinet promissio, Expecta uio-
lentos raptus & coactionem.

F

Scio

Scio alias disputationes horridiores à quibusdam moueri, quarum certè modum aliquem esse oportet. Ego his qui sunt in cœtu uocatorum, & sunt in doloribus, propono uniuersalem promissionem, Nec pono contradictorias in Deo uoluntates, & sæpe cogito agonem cuiusdam sancti uiri, qui subinde repetebat hanc uocem ante mortem: Lucerna pedibus meis uerbum tuum. Vidimus ipsum Lutherum in suo quodam agone ego & alij sæpe repetentem hoc dictum: Conclisit omnes sub peccatum, ut omnium miseretur. Memini sanctam matronam his uerbis sæpe repetitis in agone ostendere se uera consolatione erectam esse: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos.

Et nota est mihi Dei beneficio, antiquitas. Congruit hæc sententia in qua acquiesco, cum sanioribus Scriptoribus piæ uetustatis. Et qui Augustinum durius interpretantur, iniuriam ei faciunt. Et tamen simul fateor plurima Deum in omnibus sanctis ita agere, ut uoluntas tantum sit subiectum patiens. Interea tamen regula tenenda est: Fides ex auditu est, cogitatione promissionis nos sustentemus, repugnemus diffidentiae, & inter ueros gemitus dicamus: Credo Domine, opem fer imbecillitati meæ.

ARTICVLVS XXIII.

An sola fide Homo iustificetur?

Respondeo planè & perspicuè: Vera est propositio, & firmissimè retinenda: Homo iustificatur sola fide, scilicet, coram Deo, & particula exclusiua

clusiua expressa est à Paulo uocabulo GRATIS. Nec alia est sententia huius propositionis in Ecclesijs nostris, quàm quæ est uerborum Pauli Romanos 3: Iustificamur autem gratis ipsius gratia per redemptionem, quæ est in Christo Iesu, quem posuit propitiatorem per fidem in sanguine eius. Et quomodo intelligantur uocabula & tota propositio, id ex longioribus scriptis sumi potest.

Ac nequaquam transformo Pauli dicta in Synecdochen Origenicam aut Stenckfeldianam, quæ omnes sic interpretantur Paulum: Fide præparamur ad iusticiam, ut postea alia re, scilicet, alijs uirtutibus, Dilectione seu Nouitate, seu iusticia Essentiali, simus iusti coram Deo, ut si dicas: Motu corpus animalis calefit, id est, præparatur ad calorem, ut postea alia re scilicet calore, sit calidum. Sic Papistæ dicunt, Homo est iustus fide formata, qui hoc uolunt, non fide, sed cæteris uirtutibus hominem iustum esse.

Idem sentit Osiander, sed nominat causam pro effectu: Homo est iustus Deo ipso habitante in homine, & efficiente nouas uirtutes.

Et si autem uerum est, cum in conuersione fit uera consolatio fide per Spiritum sanctum, habitare Deum in cordibus, & inchoari nouam obedientiam, Tamen semper statuendum est in hac uita, personam iustam esse coram Deo, sola fide, id est, habere remissionem peccatorum, & reconciliationem seu imputationem iusticiæ, placere seu acceptam esse personam Deo ad uitam æternam & heredem uitæ æternæ sola fide, id est, fiducia mediatoris, Ut, quanquàm in Paulo renatus habitat Deus, & sunt excellentes uirtutes, Tamen

G ij

quia

quia adhuc in eo peccatum est in hac uita, persona habet remissionem peccatorum, reconciliationem & imputationem iusticiæ, & est iusta, placens Deo, & accepta ad uitam æternam sola fide, id est, propter solum Mediatorem.

Hic intellectus propositionis confirmatur per hanc Antithesin: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Item: Verè scio quòd homo non sit iustus coram Deo.

Alterum membrum Antithesis: Iustificamur gratis fide propter Christum.

Agnoscit Paulus, se in iudicio Dei nec propter opera, nec propter excellentes uirtutes donatas à Deo, iustum esse, id est, habere remissionem peccatorum, & imputationem iusticiæ, & acceptum ad uitam æternam: Sed propter Mediatorem, sola fide. Ita semper accedimus ad Deum fiducia solius Mediatoris, sicut Daniel inquit: Non propter iusticiam nostram, sed per misericordiam propter DOMINVM iustifica nos.

Hanc consolationem ueram & necessariam esse omnes p̄i intelligunt. Et tamen postquam persona fide recepta est, & pacem habet apud Deum, sequens nouitas est iusticia, id est, obedientia congruens cum uerbo Dei, & in credente placens Deo, sicut Petrus inquit: Offerte Deo hostias spirituales acceptas Deo per Iesum Christum.

Denique qui non retinent Exclusionem, delabuntur in Synecdochen Origenicam aut Papisticam, etiam si apud alios aliæ sunt uerborum præstigiæ, ut, quicumq; sic interpretantur dictum: Fide sumus iusti, id est,

id est, impressa nouitate. Id cum dicunt, dissentiunt à seipsis, cum simul dicunt, Sola nouitate.

Clamat autem uniuersa doctrina Prophetica & Apostolica, Sola misericordia homines in hac uita certo propter Mediatorem iustos esse, & hac misericordia apprehenditur sola fide, qua audientes promissionem reconciliationis, & intuentes Filium Dei Mediatorem sustentamus nos in ueris doloribus, sicut in Psalmo dicitur: Saluum me fac propter misericordiam tuam.

Et hac ipsa fide per Spiritum sanctum fit consolatio, & liberatio ex doloribus inferorum, de qua dicitur: Iustificati fide pacem habemus apud Deum.

Et hac ipsa fides & pax, id est, læticia, qua acquiescimus in Deo, sunt motus accensi per Spiritum sanctum, in quibus motibus uerè agnoscuntur æternus Pater, remittens peccata, Et filius Mediator, propter quem remittuntur peccata, & imputatur iusticia, Et Spiritus Sanctus lætificans & uiuificans corda, sicut Paulus inquit: Accepistis Spiritum adoptionis filiorum, quo clamamus, Abba Pater. Item Ephes: 1. Audito Euangelio credentes obsignati estis Spiritu sancto, qui est arrabo hæreditatis.

Etsi autem interdum ueteres Scriptores negligentius locuti sunt, tamen non dubium est, omnes conuersos ad Deum testari, hanc sententiam ueram esse, quam multi didicerunt etiam in sua conuersione, Quamquam in explicando aliàs magis, aliàs minus plane loquuntur.

Rectè loquitur Bernardus in sermone tricesimo secundo in Cantico, si sine calumnia intelligatur: Quis

G iij

quis

quis pro peccatis compunctus esurit & sitit iusticiam,
& credit in te, qui iustificas impium, is per solam fidem
iustificatus pacem habebit apud Deum. Hæc uerba
recte intellecta suffragantur nostræ sententiæ.

Sic & Basilius particula SOLA FIDE usus est
in concione de Humilitate: Qui gloriatur, in Domi-
no gloriatur, dicens quòd Christus nobis factus sit sa-
pientia à Deo, iusticia & sanctificatio, sicut scriptum
est: Qui gloriatur, in Domino gloriatur. Hæc est
enim perfecta & integra gloriatio in Deo, quando
neq; propter iusticiam suam quisquam effertur, sed ag-
noscit se indigere uera iusticia, fide autem sola in Chris-
tum iustificari. Deniq; antithesis consideretur, Pon-
tificij delent consolationem, quæ est proprijsima uox
Euangelij. Iubent enim semper dubitare, an sis in
gratia. Hæc dubitatio cum sit impia, necesse est con-
tradictoriam sententiam retineri, quòd in conuersio-
ne oporteat fide accipi remissionem peccatorum, &
statui quòd sis in gratia. Et hæc fides nititur sola mi-
sericordia propter Mediatorem promissa, iuxta dic-
tum: Ideo ex fide gratis, ut sit firma promissio.

Hæc antithesis ualdè perspicuè refutat Pontifi-
cios. Quia ubi hæret dubitatio, quam docent, corda
fugiunt Deum, non inuocant, & sequitur aut pro-
phanitas aut desperatio, iuxta dictum: Quomodo
inuocabunt non credentes? Et Augustinus inquit:
Precatio sine fide peccatum est. Et extant perspicua
dicta saniorum scriptorum, quæ simul et dubitationem
prohibent & continent exclusiuam, Vt, Augustinus
inquit: Totius fiducia certitudo est in precioso sang-
uine

uine Christi. Item: Tota spes mea est in morte Domini mei etc.

Extant autem nostræ declarationes & confirmationes, ex quibus etiam sumatur responsio ad præstigias, quibus obruere ueritatem Pontificij conantur.

ARTICVLVS, XXIII.

An credant, Bona opera facta in
Dilectione, esse merita uitæ
æternæ?

PLane respondeo: Bona opera etiam renatorum nequaquam sunt merita uitæ æternæ: sed simul gratis propter Filium Dei, sola fide, iustificatur homo & uiuificatur Spiritu sancto, & fit hæres uitæ æternæ, sicut expressè Paulus inquit: Donum Dei est uita æterna. Et Iohan. 3: Ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat uitam æternam. Item Ioh. 17: Hæc est uita æterna, ut cognoscant te solum uerum Deum, & quem misisti Iesum esse Christum. Item, 1. Iohan. 5: Qui habet filium, habet uitam, &c.

Illustrat autem & hanc sententiam Antithesis: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Item: Verè scio, quod non sit homo iustus coram Deo. Ergò nostra obedientia non est meritum seu præcium uitæ æternæ, seu res digna uita æterna.

Hanc consolationem, quæ est perspicua uox Euangelij, retineri necesse est. Nec inde sequitur, Bona opera non sunt meritum uitæ æternæ. Ergò concessa est licentia scelerum, sicut Antinomorum doctrina & uita son

uita sonant. His opponimus hanc firmissimam propositionem: Debítores sumus, non carni, ut secundum carnem uiuamus. Item, 1. Cor. 6: Ne erretis, neq; scortatores, neq; idolatræ, neq; mœchi, &c. regnum Dei possidebunt. Gal. 5: Talia facientes regnum Dei non possidebunt. 1. Timoth. 1. Milita bonam militiam retinens fidem & bonam conscientiam. Neq; enim filius Dei ideò sustinuit ineffabiles dolores in agone & in morte, ut tu furenter laxes frenum omnibus cupiditatibus, Sed uenit ut destruat opera Diaboli, Et sic destruit: Merito & Efficacia. Meretur nobis remissionem peccatorum, imputationem iusticiæ, donationem Spiritus sancti & uitæ aternæ: Et est efficax per Euangelium, cum fit remissio peccatorum, & imputatio iusticiæ. Aeternus Pater & Filius effundunt Spiritum sanctum in corda audientium Euangelium, ut dictum est: Effundam super domum David spiritum gratiæ & precum. Accenditur in cordibus fides per Spiritum sanctum, qua fit consolatio, & læticia acquiescens in Deo, quæ est testificatio quòd sis in gratia, & sis ereptus ex inferis.

Cum hac consolatione simul coniuncta est uera inuocatio, ideò nominatur spiritus precum. Hæc est inchoatio nouæ obedientiæ in cordibus, Quia Spiritus sanctus & alios tales motus accendit, qualis ipse est. Hanc inchoationem nouæ obedientiæ fieri in uera conuersione seu regeneratione certum est. Et fieri ideò, quia filius Dei uenit, non ut stabiliat & auget peccatum, sed ut destruat, & nos fiamus templa Dei.

Quam

Quamquam autem hæc inchoatio est ut scintilla in densa caligine, & adhuc hærent in nobis in hac uita multa peccata: dubitationes, praua incendia adfectuum, iniusta securitas, & impatientia, omissiones & ignorantia, Tamen uox diuina discernit peccata. Manent peccata in sanctis in hac uita, sed non ea, quæ fiunt contra conscientiam. Ideò dicitur: Retine fidem, & bonam conscientiam. Nec est in sanctis defensio idolatriæ aut erroris, qui pugnat cum fundamento, id est, qui delet articulum fidei, siue fiat ea defensio ab intelligente, siue à non intelligente pertinaciter. Scriptum est enim: Qui non credit, iam iudicatus est. Et 2. Ioh: 1: Qui non manet in doctrina Christi, Deum non habet. Item: Fundamentum aliud ponere nemo potest præter id, quod positum est, quod est Christus Iesus.

Adfirmo igitur perseverantes in delictis contra conscientiam, item defensores idolorum aut errorum tollentium aliquem articulum fidei, nequaquam conuersos esse ad Deum.

Adfirmo etiam, labentes in talia scelera excutere Spiritum sanctum & fidem, Et rursus fieri reos æternæ pœnæ, quorum aliqui redeunt ad pœnitentiam, ut Aaron, David, rursus ad Deum conuertuntur & recipiuntur in gratiam: Multi non redeunt, ut Saul, ruunt in æternas pœnas.

Hanc doctrinam expressè traditam esse in scriptis Prophetis & Apostolicis manifestum est. Ut, Ezechielis 18. 1. Cor. 6. &c. Quare Antinomi somniantes in Euangelio licentiam concedi ruendi in scelera contra conscientiam, pugnant cum articulis
H fidei,

fidei, & sunt inter eos, qui transferunt gratiam in
ἀσέλγεια. Hanc horrendam descriptionem utile est
diligenter considerare.

Non est extenuandum peccatum, quod reli-
quum est in sanctis in hac uita, quod quo magis profici-
unt pñ, magis agnoscunt & deplorant, sicut Paulus in-
quit: Video aliam legem in membris meis repuga-
nantem legi mentis meæ, & captiuantem me legi pec-
cati, quod est in membris meis. Ingens & horribilis
confusio est dubitationum, cum quibus tamen scin-
tilla fidei, accensa per filium Dei uoce Euangelij &
Spiritu sancto, adsidue luctatur. Nec fit ea lucta sine
ingentibus doloribus. Sentiuntur & magni fremis-
tus impatientiæ, et incendia cupiditatis uindictæ, amo-
rum & odiorum. De his inquit Paulus: Si actiones
carnis Spiritu mortificabitis, uiuetis. Item: Non reg-
net peccatum in mortali corpore uestro, ut obediatis
ei: Nec exhibete membra uestra arma iniusticiæ.

Necesse est igitur discerni Regnans peccatum,
& non regnans. Et furor Antinomorum execran-
dus est, qui securitatem carnalem confirmant, & des-
lent conuersionem, ac fingunt, homines esse iustos Fi-
de, etiam ruentes in scelera contra conscientiam. Hunc
furorem damnamus: & tamen dicimus, nouam obe-
dientiam nequaquam esse meritum uitæ æternæ.

Erant in Latrone conuerso in cruce initia No-
uæ obedientiæ: lucebat in conuerso tanta Fides, ut ag-
nosceret uitæ futuræ datorem esse hunc IESVM,
quem non solum mori uidet, sed etiam audit hanc tris-
tissimam uocem emittentem: Deus meus, Deus
meus,

meus, quare dereliquisti me? Habebat igitur hic conuersus latro hæc summa bona, quæ describuntur in hoc dicto: Hæc est uita æterna, ut agnoscant te solum uerum Deum, & quem misisti IESVM esse CHRISTVM. Agnoscebat uerum Deum, patrem huius Messiaë, & in fiducia Mediatoris eum inuocabat. Inuocabat & ipsum Messiam. Et cum uera fuerit conuersio, dolores etiam in eo magni de peccatis fuerunt, quos ostendit, cum fateretur se iuste puniri. Petiuit remissionem, cum ait: Memento mei Domine, cum ueneris in regnum tuum. Et audiuit absolutionem addito iuramento: Amen dico tibi, Hodie mecum eris in paradiso.

Hac consolatione audita sentit anima se uiuificari Spiritu sancto, qui læticiam, dilectionem Dei, & multas magnas uirtutes simul adferebat. Iamque Deo gratias agebat, habebat bonum propositum, Volebat aliquo modo hanc iustam poenam à Deo ordinatam, quia Deus uult conspici iusticiam suam & iram aduersus scelera, Præstabat patientiam & humilitatem, iuxta dictum: Humiliamini sub potenti manu Dei. Ostendebat fidem in confessione contra alterum latronem, & pios audientes confirmabat, ac fiebat eis Apostolus in cruce pendens.

Hæc omnia nominantur in Paulo: Ambulate in nouitate Spiritus, Rom. 7. Et nominantur fructus Spiritus ad Galatas.

Prodest autem & ad consolationem & ad excitandos nos, ut data dona exerceamus, scire, quomodo hæc inchoata & exigua obedientia Deo placeat. Quia utrunque sciendum est, Et quomodo persona placeat, Et quomodo placeat inchoata obedientia & bona conscientia,

H ij

Vtor

Vt autem docendi causa his tribus admonitionibus in hac re, Nec impedio, si quis uelit hac copiosius explicare, Vera tamen & perspicua & necessaria me dicere non dubito.

1. Necessesse est in conuersione statuere, quod persona placeat Deo propter filium gratis sola fide.

2. Agnoscamus nos nequaquam legi satisfacere, sed haerere in nobis adhuc multa peccata, Et has sordes uero dolore deploremus.

3. Tertio, sciamus tamen inchoandam esse obedientiam, & oportere in nobis esse bonum propositum non faciendi contra conscientiam. Et hanc inchoatam obedientiam quanquam languidam, tamen etiam placere propter Mediatorem in conuersis, qui & repugnant infirmitati suae, & credunt eam sibi remitti propter Mediatorem.

Hac exercitia fidei, in quotidiana inuocatione considerentur. Et quanquam hac obedientia nequaquam mereatur uitam aeternam, tamen iuxta promissiones de operibus: Date & dabitur uobis, & similes, habet in hac uita praemia spiritualia & corporalia, iuxta consilium Dei, mitigationem multarum publicarum & priuatarum calamitatum, sicut Vidua Sareptana nutritur tempore famis. Et Abdemelech Eunucho promittitur incolumitas in excidio Ierusalem, quia extraxerat Ieremiam ex puteo, Ieremiae 38. Et Esaias inquit Capite 33. Panis ei dabitur, & regem in decore suo uidebunt. Matth. 10: Si quis dabit potum aquae uni ex minimis meorum propter doctrinam, Amen dico uobis, non perdet mercedem suam. Et ad Corinth. Si nos iudicamus
caremus

caremus ipsi, non iudicaremur à Domino. Aaron, David, & innumerabiles homines, etiam electi, attrahunt pœnas suis lapsibus: Deniq; etsi uita æterna propter filium Gratis datur: Tamen & ipsa est amplissima remuneratio pro sanctorum obedientia, ut Matthæi 5. dicitur: Merces uestra copiosa est in cœlis, Vt patrimonium uenit filio, non quia meretur, sed quia natus est ex illo patre. Et tamen est officiorum compensatio.

Hæc doctrina uera & utilis est ad exercitia piolorum, Ac iudico de ea consensum esse in nostris Ecclesijs. Nec dubito eam esse & uocem, & incorruptam sententiam traditam in scriptis Prophetis & Apostolicis.

Cùm autem hæc repetitio breuis sit, uolo eam intelligi, ut in alijs probatis scriptis Ecclesiarum nostrarum prolixius recitatur. Absit autem Sophistica, & sit modus disputationum.

Etiam in hac quæstione de Operibus Ecclesiam omnibus ætatibus circumfederunt duo Exercitus: Alter Supersticiosorum, uidelicet, Pharisei, Papistæ, Monachi, & horum similes, qui deleta doctrina fidei somniant se Meritis suis in cœlum ascendere, ut in tabula Ceбетis ascensus in uerticem montis pingitur. Alter est Antinomorum, in quo multi Cyclopica barbarie oderunt legum uincula, ut Sophista ille apud Platonem nominat Legem Tyrannum. Aliqui astuti aut Fascinati iactant Enthusiasmos, ut Anabaptistæ & olim Pepusiani, & alij similes, qui tollunt discrimen peccatorum, dicunt se manere iustos etiam cùm ruunt in scelera contra conscientiam. Quidam mihi in-

H iij   interroganti

terroganti, quid doceret de operibus, respondit: Deus non curat opera. Quàm tetra & barbarica hæc uox est? An Deus non discernit adulterium Dauidis & castitatem Ioseph? Quidam hanc propositionem negant: Noua obedientia est debitum, quia sit spontanea. Et memini quendam cum contenderet non recte dici, Nouam obedientiam necessariam esse, hoc Epiphœmate ingentes plausus excitare: **Das Mus ist versaltzen.**

Hæc impudentia siue à barbarie, siue à uanitate ingeniorum orta manifestè refutatur dicto Pauli: **Debitorum sumus.** Et in Epistola Iohannis dicitur: **Et nos debemus nos mutuò diligere.** Et Lucæ 17. dicitur: **Serui inutiles sumus, quia quod debuimus facere, fecimus.**

Significant autem hæc duo uocabula debitum & Necessarium, ordinem diuinum & immutabilem, quo creatura rationalis Deo creatori subiecta est, quem ordinem intelligit creatura rationalis & libera, & scit sua libertate non turbandum esse.

Est autem insulsa interpretatio & ἀκυρολογία dicere, Debitum & necessarium esse metu aut coactione extortum.

Ludent his ineptiis, ut uolunt homines Indocti, Temulenti, Præstigiatores, nos ueram significationem uocabulorum & uerba Christi & Apostolorum in sententia natiua retineamus.

Non utor his uerbis: Bona opera sunt necessaria ad salutem, quia hac additione **AD SALVTEM,** intelligitur Meritum. Sed hanc propositionem adfirmo ueram esse, & contra Antinomos constanter retinendam

nendam esse: Nouæ obedientiæ inchoationem necessariam esse, & debitum esse, quia hic ordo diuinus immutabilis est, ut creatura rationalis Deo obediat. Et loquor de obedientia sequente conuersionem seu regenerationem. Ibi & propter causæ & effectus consensum necessaria est inchoatio obedientiæ, iuxta dictum: Qui Spiritu Dei ducuntur, hi sunt filij Dei, id est, tales motus accendit Spiritus sanctus, qualis est ipse, & datur, ut renouetur in nobis imago Dei. Ideo & uanitatem sophismatis illius de sequenti obedientia reijcio, quod dicit, Sola excludit non dignitatem tantum, sed præsentiam obedientiæ. An in Elia, Baptista, Paulo, uolunt non esse præsentiam obedientiæ? Sed omitto longiorem disputationem, & hortor pios, ut sophismatum præstigias fugiant, & oro filium Dei, ut nos gubernet.

Expressè autem Papistas damno, qui dicunt, se bonis operibus mereri uitam æternam, contra dictum Pauli: Donum Dei est uita æterna. Et affirmo, imensa misericordia Dei propter filium Mediatorem gratis sola fide, accipi remissionem peccatorum, imputationem iusticiæ, uiuificationem per Spiritum sanctum, & hæreditatem uitæ æternæ.

Damno & Antinomos, qui uociferantur, Nouam obedientiam non esse necessariam nec debitum, & tollunt discrimen peccati regnantis & non regnantis, contra Regulam: Milita bonam militiam retinens fidem & bonam conscientiam.

D. fol. 4. fa. a; uers. 24. lege: æternæ, Deus remittit culpam et pœnam æternam simul GRATIS, propter filium, & idem &c.

mandatum est; Nouus obedientie inchoationem
cessant esse & debent esse, quia hic ordo diuinus
inmutabilis est, ut certum rationis Deo obedat
Et loquitur de obedientia sequente conuersionem, sed
regenerationem, sed & propter eam de effectibus
tantum actibus est inchoatio obedientie, iuxta quod
dicitur: Qui spiritum Dei ducuntur, hi sunt filii Dei, id
est tales in omni secunda spiritus sanctus datus est ipse
se & datus in renouatione in nobis imago Dei. Ideo
& ex hac sequens inchoatio de sequenti obedientia
tunc dicitur, sed ex hoc non dicitur tunc
tunc, sed propter eam obedientiam in filiis baptisatis
Pater, noluit nos esse partem obedientiam, sed
omni longiore dispensatione, & horum pro ut
solimonia per hunc signum & oro filium Dei, ut
nos gubernent, & sic
Pater, dicitur in scripturis dicitur, qui dicitur se
bonis operibus dicitur tunc tunc, contra dicitur
Pauli: Dominum Dei est uis eterna, in scripturis, in
mensa misericordia Dei propter filium Mediatorum
gratia sola hinc actio resurrectionem peccatorum, impo-
sitionem iustitiae, & resurrectionem per spiritum sanctum
dicitur & inchoationem uis eterna.
Dicitur de resurrectione, qui uocatur, Nos
tam obedientiam non est necessarium nec debent,
& tollunt dicitur peccati regnum & nos regna-
tis, contra & ex hoc: Milia bonorum ministeria
nec filium & bonam conscientiam.

Dicitur de resurrectione, qui uocatur, Nos
tam obedientiam non est necessarium nec debent,
& tollunt dicitur peccati regnum & nos regna-
tis, contra & ex hoc: Milia bonorum ministeria
nec filium & bonam conscientiam.

... hic et maritus noster etc. nō pollit

... et fia ter noster est. **C**umq; d

... nō invenisset eum callis vestib;

... er nō comparat et c go quo i

... iacob vestimenta ioseph

... et it fira pectina dno

ntur. Ca

mslet ruben

gens ad fratres

Cam

du vestimenta

auit filium meum

mus idm

est equum et asinum

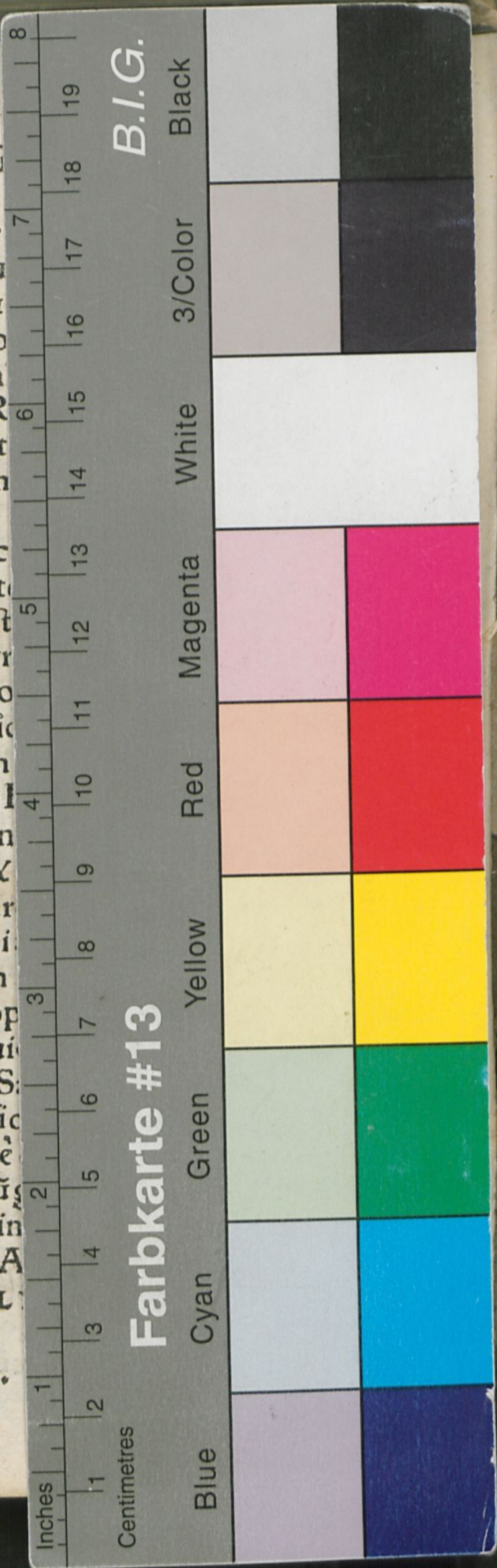
et proter totum

Curruis pharaonis

Ladmo. **L**in me

Deduxisti sicut

RESPONSIONES
SCRIPTÆ A PHILIPPO
MELANTHO

NE AD IMPIOS ARTICV.
LOS BAVARICÆ IN-
QVIVISIONIS.

VVITEBERGÆ
EXCVSÆ AB HÆRE-
DIBVS GEORGII
R H A V V.

ANNO M. D. LVIII

